



HYVINKÄÄN VARHAISKASVATUSSUUNNITELMA 2017

Sisällysluettelo

| | | |
|--------|--|----|
| 1. | Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma | 2 |
| 1.1. | Hyvinkään Varhaiskasvatussuunnitelman laadinta | 2 |
| 1.2. | Varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisen seuranta, arviointi ja kehittäminen..... | 3 |
| 1.3. | Hyvinkään Varhaiskasvatussuunnitelmaa täydentävät ja/tai toteuttavat suunnitelmat/asiakirjat | 4 |
| 1.4. | Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma..... | 4 |
| 2. | Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet | 7 |
| 2.1. | Varhaiskasvatuksen järjestämisen velvoitteet | 7 |
| 2.2. | Varhaiskasvatuksen toimintamuodot..... | 7 |
| 2.3. | Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua..... | 7 |
| 2.4. | Arvoperusta | 8 |
| 2.5. | Oppimiskäsitys | 8 |
| 2.6. | Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus | 9 |
| 2.7. | Laaja-alainen osaaminen | 9 |
| 3. | Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri | 10 |
| 3.1. | Toimintakulttuurin kehittäminen..... | 10 |
| 3.2. | Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt | 11 |
| 3.3. | Yhteistyö varhaiskasvatuksessa..... | 12 |
| 4. | Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen | 13 |
| 4.1. | Pedagogisen toiminnan viitekehys | 13 |
| 4.2. | Pedagoginen dokumentointi..... | 14 |
| 4.3. | Monipuoliset työtavat..... | 14 |
| 4.4. | Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä..... | 15 |
| 4.5. | Oppimisen alueet..... | 16 |
| 4.6. | Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia..... | 18 |
| 5. | Lapsen kehityksen ja oppimisen tuki | 20 |
| 5.1. | Tuen toteuttamisen periaatteet..... | 20 |
| 5.2. | Tuen toteuttaminen osana laadukasta pedagogista toimintaa | 20 |
| 5.2.1. | Varhaiskasvatuksen yleinen tuki | 21 |
| 5.2.2. | Varhaiskasvatuksen tehostettu tuki..... | 22 |
| 5.2.3. | Varhaiskasvatuksen erityinen tuki | 22 |
| 5.3. | Tuen toteuttamisen järjestelyt..... | 23 |
| 5.4. | Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma ja yhteistyö tuen aikana | 25 |
| 5.5. | Toiminta siirtymävaiheissa varhaiskasvatuksen aikana ja siirryttäessä esiopetukseen ... | 27 |

| | |
|--|----|
| 6. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen maailmankatsomukseen perustuva varhaiskasvatus | 28 |
| 7. Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa | 29 |
| 8. Hyvinkään Varhaiskasvatussuunnitelman 2017 arviointi ja perehdytys | 30 |
| Liite | 31 |

1. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma

1.1. Hyvinkään Varhaiskasvatussuunnitelman laadinta

Hyvinkään Varhaiskasvatussuunnitelma (Vasu) on laadittu Opetushallituksen 18.10.2016 hyväksymien Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti. Perusteasiakirja on varhaiskasvatuksen järjestäjiä velvoittava määräys. Hyvinkään Varhaiskasvatussuunnitelmassa päätetään perusteiden mukaisesti pedagogisesti painottuneen varhaiskasvatuksen keskeisistä tavoitteista ja sisällöistä, varhaiskasvatuksen ja huoltajien yhteistyöstä, monialaisesta yhteistyöstä sekä lapsen varhaiskasvatussuunnitelman sisällöstä.

Valtakunnallisen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden valmistelun lähtökohtana oli tuoda esille muuttuvan maailman, muuttuvan osaamisen ja oppimisen sekä lapsen muuttuvan roolin merkitys. Varhaiskasvatussuunnitelman laadinta Hyvinkäällä aloitettiin keväällä 2016 kysymyksillä:

- Miten maailma on muuttunut siitä, kun edelliset Vasun perusteet on laadittu?
- Mikä muutoksessa on ollut olennaista varhaiskasvatuksen kannalta?
- Miten meidän tulisi muuttua?

Hyvinkään Varhaiskasvatussuunnitelma on laadittu suomen- ja ruotsinkielistä varhaiskasvatusta varten ja se on kaikkien varhaiskasvatusyksiköiden yhteinen (kunnallinen ja yksityinen varhaiskasvatus). Vasu sisältää hyvinkääläiset täydennykset perusteisiin ja sitä on tarkoitus käyttää yhdessä perusteasiakirjan kanssa. Varhaiskasvatussuunnitelman sähköisessä versiossa hyödynnetään linkkejä perusteisiin, asiakirjoihin ja ohjeisiin.

Varhaiskasvatussuunnitelma on kirjoitettu tarkasti niiden asioiden osalta, jossa se määrittää yhteisiä toimintatapoja (esim. Lapsen Vasu –prosessi, lapsen kehityksen ja oppimisen tuen periaatteet ja toteuttaminen) ja väljästi niiden asioiden osalta, joita tarkennetaan varhaiskasvatuyksikön ja/tai ryhmän tasolla.

Hyvinkään Varhaiskasvatussuunnitelma on laadittu vuosina 2016-2017 esiopetuksen opetussuunnitelmatyön jatkoksi. Elokuussa 2016 perustettiin VASU2017-ohjausryhmä, jossa oli edustettuna huoltajat, opetuslautakunta, henkilökunta ja varhaiskasvatuksen hallinto.

Varhaiskasvatuksen pedagoginen tiimi on valmistellut varhaiskasvatussuunnitelmaa yhdessä henkilöstön, päiväkodin johtajien, päiväkotien varajohtajien sekä yhteistyökumppaneiden kanssa. Päiväkodin johtajat ovat työstäneet oman henkilökuntansa kanssa perusteasiakirjan määrittämiä asioita.

Huoltajille ja henkilökunnalle tehtiin syksyllä 2016 kyselyt, joissa kysyttiin mielipiteitä ja ajatuksia varhaiskasvatuksen toimintakulttuurista sekä Lapsen Vasu –prosessista. Kyselyiden tuloksia hyödynnettiin Vasu-työssä. Lasten kysely toteutettiin prosessina, jossa henkilökunta selvitti lasten mielenkiinnon kohteet ja lasten tarpeet sekä suunnitteli, toteutti ja arvioi yhdessä lasten kanssa pitempiaikaisen projektin.

1.2. Varhaiskasvatussuunnitelman toteutumisen seuranta, arviointi ja kehittäminen

Varhaiskasvatussuunnitelmien rakenne on:

| |
|--|
| Valtakunnallinen määräys: Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet |
| Paikallinen, velvoittava: Hyvinkään Varhaiskasvatussuunnitelma (Vasu) |
| Lapsen Varhaiskasvatussuunnitelma (Lapsen Vasu) |

Näiden asiakirjojen lisäksi toiminnan suunnittelun ja arvioinnin välineinä Hyvinkäällä ovat yksikön toimintasuunnitelma ja ryhmän toimintasuunnitelma (ryhmävasu).

Varhaiskasvatussyksikkö kuvaa tavoitteensa ja toimintaperiaatteensa sekä toimintakulttuurin kehittämiseen liittyvät asiat oman yksikön toimintasuunnitelmaan, jota seurataan ja arvioidaan vähintään kerran toimintavuoden aikana. Toimintavuoden päättyessä suunnitelma arvioidaan ja tehdään kehittämissuunnitelmat seuraavalle vuodelle. Huoltajien ja lasten osuus varhaiskasvatussuunnitelman arviointiin ja kehittämiseen varmistetaan kuvaamalla kehittämisen ja arvioinnin käytännöt yksikön toimintasuunnitelmassa. Vuosittain toimintasuunnitelmassa voidaan painottaa osallisuuden eri tapoja.

Päiväkodin kasvattajatiimissä tehdään ryhmän toimintasuunnitelma (ryhmävasu), jossa tiimin jäsenet sopivat varhaiskasvatussuunnitelman sisältöjen toteutumisesta heidän lapsiryhmässään ja kasvattajatiimissään. Lasten henkilökohtaiset varhaiskasvatussuunnitelmat (Lapsen Vasu) vaikuttavat merkittävästi ryhmän periaatteista ja toimintatavoista sovittaessa.

Perhepäivähoidossa on oma ryhmän toimintasuunnitelma (ryhmävasu), jossa perhepäivähoitaja suunnittelee ja arvioi toimintaansa Lasten Vasujen pohjalta. Perhepäivähoidon esimies vastaa pedagogisesta asiantuntijuudesta.

Pedagogiikan johtaminen tarkoittaa toiminnan seuranta, arviointia ja kehittämistä. Lastentarhanopettajat vastaavat kasvattajatiiminsä pedagogiikasta. Jokaisessa yksikössä/talossa toimii pedagoginen tiimi. Päiväkodin johtajilla on oma pedagoginen fooruminsa. Koko varhaiskasvatuksen tasolla toimii pedagoginen tiimi, joka tarkastelee yhteisiä linjauksia ja käytäntöjä suhteessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin ja paikalliseen Vasuun. Hyvinkään Varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista eri toimintamuodoissa ohjataan ja arvioidaan järjestäjän tasolla pedagogisen johtamisen ja ohjauksen vuosikellon avulla.

Pedagogiikan johtamisen tukena työskentelee kasvun ja oppimisen tuen tiimi: kiertävät erityislastentarhanopettajat, varhaiskasvatuksen psykologi, yhteisöllinen puheterapeutti ja suomi toisena kielenä -lastentarhanopettaja, kukin oman sovitun roolinsa mukaisesti.

Yksityisen varhaiskasvatuksen suunnittelun, arvioinnin ja johtamisen toimintatavat mukailevat kunnallista toimintaa.

1.3. Hyvinkään Varhaiskasvatussuunnitelmaa täydentävät ja/tai toteuttavat suunnitelmat/asiakirjat

Täydentäviä:

- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016
- Hyvinkään Esiopetuksen opetussuunnitelma 2016
- Hyvinkään Perusopetuksen opetussuunnitelma 2016
- Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma
- Varhaiskasvatuksen turvallisuussuunnitelma
- Hyvinkään kaupungin kotouttamisohjelma 2017-2020
- Hyvinkään Pelikirja eli kaupunkistrategia vuosille 2017-2027

Toteuttavia:

- Varhaiskasvatustyöyksiköiden toimintasuunnitelmat
- Toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma
- Kiusaamisen ehkäisy suunnitelma
- Hyvinkään varhaiskasvatuksen liikunnan suunnitelma
- Hyvinkään varhaiskasvatuksen tv-t-suunnitelma (tieto- ja viestintäteknologia)
- Moniku-opas (Opas suomen kielen opetukseen varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa)

1.4. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma

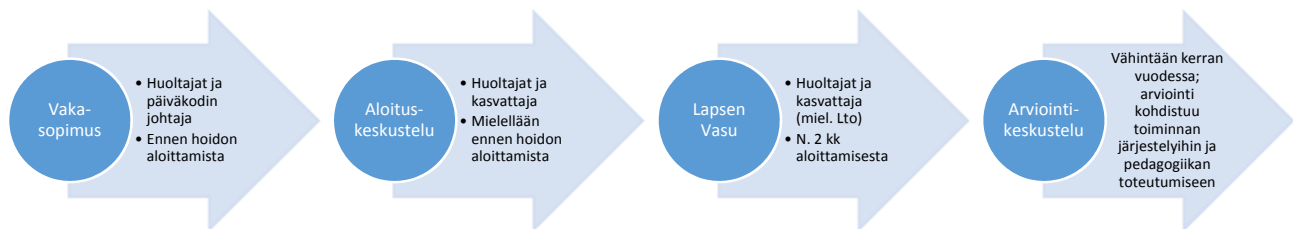
Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet edellyttävät, että lapsen varhaiskasvatussuunnitelma sisältää:

- lapsen kehitykseen ja oppimiseen liittyvät vahvuudet sekä lapsen kiinnostuksen kohteet
- lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevat tavoitteet sekä toimenpiteet tavoitteiden toteuttamiseksi sekä toteutumisen arviointi
- lapsen mahdollisesti tarvitsema tuki
- mahdollinen lääkehoitosuunnitelma
- lasten, henkilöstön ja huoltajien yhdessä sopimat asiat
- suunnitelman laatimiseen osallistuneet muut mahdolliset asiantuntijat
- tieto siitä, milloin suunnitelma on laadittu ja tarkistettu ja milloin suunnitelma tarkistetaan seuraavan kerran

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma (Lapsen Vasu) on Hyvinkäällä osa Lapsen Vasu –prosessia. Varhaiskasvatussuunnitelman valmistelun yhteydessä huoltajilta ja varhaiskasvatuksen henkilökunnalta kysyttiin mielipiteitä ja arvioita Lapsen Vasu –prosessista. Kyselyiden tulokset otetaan huomioon prosessia ja lomakkeita uudistettaessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaisesti.

Hyvinkäällä lapsen aloitukseen varhaiskasvatuksessa panostetaan yhdenmukaisilla käytännöillä varhaiskasvatussuhteen alkaessa.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma laaditaan jokaiselle päiväkodissa ja perhepäivähoidossa olevalle lapselle ja se on lakisääteinen, pedagoginen asiakirja. Suunnitelman lähtökohtana tulee olla lapsen etu ja tarpeet ja se perustuu lapsen tuntemiseen, kuulemiseen ja havainnointiin. Sen arviointi kohdistuu toimintaan, järjestelyihin ja pedagogiikkaan. Lasten Vasuista nousevat tavoitteet otetaan huomioon lapsiryhmän toiminnan suunnittelussa ja oppimisympäristöjen kehittämisessä. Lapsen Vasu –prosessin lomakkeet uudistetaan syksyn 2017 aikana. Prosessi noudattelee Hyvinkäällä jo aiemmin toteutettua Lapsen Vasu –prosessia:



- Perheen saatua päätöksen päiväkotipaikasta: päiväkodin johtaja ottaa perheeseen yhteyttä ja sopii varhaiskasvatussopimuksen (vaka-sopimus) teon ajankohdan. Vaka-sopimuksen teon jälkeen perhe tutustuu päiväkotiryhmään, jossa kasvattajan kanssa sovitaan aloituskeskustelun ajankohta ja se, pidetäänkö aloituskeskustelu perheen kotona vai päiväkodissa.

Jokaiselle lapselle tehdään henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma viimeistään kahden kuukauden kuluttua varhaiskasvatussuhteen alkamisesta. Ryhmän lastentarhanopettaja vastaa Lasten Vasuista. Päiväkodissa sovitaan päiväkodin johtajan johdolla Lasten Vasujen laatimisesta.

- Perheen saatua päätöksen perhepäivähoitopaikasta: perhepäivähoidon esimies ottaa perheeseen yhteyttä ja sopii varhaiskasvatussopimuksen teon ajankohdan. Perhepäivähoitossa aloituskeskustelu ja varhaiskasvatussopimus tehdään samassa tilaisuudessa, jossa esimies on mukana.

Jokaiselle lapselle tehdään henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma viimeistään kahden kuukauden kuluttua varhaiskasvatussuhteen alkamisesta. Perhepäivähoidossa tulee olla lastentarhanopettajan asiantuntemusta käytettävissä Lasten Vasuja laadittaessa.

- Perheen saatua päätöksen kerhopaikasta: päiväkodin johtaja / kerhon lastentarhanopettaja ottaa yhteyttä perheeseen ja sopii tutustumisajankohdan. Kerhoissa on yhdistetty vaka-sopimus- ja aloituskeskustelu. Lapsen Vasua ei kerhossa laadita. Kerhoissa tarjotaan perheelle palautekeskustelun mahdollisuus keväällä.

- Perheen saatua päätöksen esiopetuspaikasta: mikäli on kyse lapsesta, joka tulee varhaiskasvatuksen ulkopuolelta esiopetukseen, toimitaan samalla tavalla kuin päiväkotipaikan ollessa kyseessä.

Yksityisen varhaiskasvatuksen aloitusprosessit mukailevat kunnallista prosessia, yksiköistä riippuen. Jokaiselle lapselle tehdään henkilökohtainen Lapsen Vasu.

Lapsen Vasun laatimisessa lapsen mielipide tulee huomioida lapsen kehitys- ja ikätasoisesti. Henkilöstön vastuulla on etsiä sopivat keinot lapsen näkökulmien selvittämiseksi.

Lapsen Vasun arviointikeskustelu käydään keväällä sekä myös muulloin tarpeen mukaan. Arviointi kirjataan Lapsen Vasuun. Varhaiskasvatuksessa jatkavien Lasten Vasu –keskustelut käydään syksyllä lokakuun loppuun mennessä.

Lapsen siirtyessä yksiköstä toiseen tai hoitomuodosta toiseen, käydään siirtokeskustelut, joissa samalla arvioidaan Lapsen Vasua. Lapsen Vasun sisällöstä lapsen tuen aikana on tarkemmin luvussa 5 (Lapsen kehityksen ja oppimisen tuki).

Lapsen Vasussa on kyse henkilökohtaisista tiedoista, joten asiakirja on salassa pidettävä.

Hyvinkäällä päiväkodeissa ei ole käytössä käsitettä omahoitaja. Pääsääntöisesti Lasten Vasut laatii ryhmän lastentarhanopettaja, mutta aloituskeskustelut voidaan käydä muidenkin kasvattajien toimesta. Perheen kannalta on merkittävää, että vastuut on ryhmässä sovittu ja perhe tietää, kenen kasvattajan vastuulla keskustelut ovat. Kaikkien ryhmän työntekijöiden tulee tietää ryhmän lasten kasvuun ja kehitykseen liittyvät asiat.

Varhaiskasvatuksen ammattilainen

- Välittää lapsista aidosti ja on töissä heitä varten
- Suhtautuu lapsiin ja heidän tunteisiinsa ja tarpeisiinsa empaattisesti
- On aloitteellinen ja aktiivinen suhteessa huoltajiin, rakentaa luottamusta, tasa-arvoista vuorovaikutusta ja keskinäistä kunnioitusta
- Suhtautuu avoimesti ja kunnioittavasti monimuotoisiin perheisiin sekä perheiden erilaisiin kieliin, kulttuureihin ja kasvatusnäkömyksiin

2. Varhaiskasvatuksen tehtävä ja yleiset tavoitteet

2.1. Varhaiskasvatuksen järjestämisen velvoitteet

Hyvinkäällä Varhaiskasvatuspalvelut kuuluu sivistystoimeen, jonka toiminta-ajatuksena on luoda edellytykset elinikäiselle oppimiselle ja elämänhallinnalle ja tukea niitä sekä tuottaa ja mahdollistaa eri-ikäisten kuntalaisten hyvinvointia ja elämänlaatua tuottavat sivistyspalvelut.

Opetuslautakunta päättää varhaiskasvatuksen järjestämisen periaatteet. Varhaiskasvatusta järjestetään sekä kunnallisena että yksityisenä toimintana. Varhaiskasvatusta tulee järjestää perheen tarvitsemassa muodossa ja kunnallista varhaiskasvatuksen palveluvalikkoa muokataan perheiden mukaan vuosittain. 1.8.2016 kunnallisessa varhaiskasvatuksessa otettiin käyttöön keskitetty palveluohjaus, joka edistää perheiden tasa-arvoa palveluiden tarjonnassa ja antaa huoltajille tietoa kaikkien toimintamuotojen sisällöistä ja ominaispiirteistä.

Hyvinkään varhaiskasvatuksessa periaatteena on, että lapsi kokee olevansa osallinen ja aktiivinen toimija vertaisryhmässään. Inklusion periaatteet ohjaavat toiminnan suunnittelua ja järjestämistä.

2.2. Varhaiskasvatuksen toimintamuodot

Kunnallisen varhaiskasvatuksen palveluvalikko sisältää avoimen päiväkodin, varhaiskasvatuskerhot, varhaiskasvatuksen 20h/viikko ja yli 20h/viikko (erilaisia tuntimääriä) sekä esiopetuksen. Yksityisen varhaiskasvatuksen palveluvalikko vaihtelee yksiköittäin. Varhaiskasvatusta toteutetaan päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa. Ilta- ja vuorohoitoon on omat yksikkönsä. Erilaiset painotteisuudet ovat mahdollisia sekä kunnallisissa että yksityisissä päiväkodeissa. Painotteisuudet kuvataan tarkemmin yksiköiden toimintasuunnitelmissa.

Perhepäivähoidon ominaispiirteitä arvostetaan ja sen sisältöä kehitetään päiväkotitoiminnan rinnalla. Perhepäivähoidon varahoito järjestetään pääsääntöisesti perhepäivähoitajan kodin lähellä olevassa päiväkodissa. Perhepäivähoitaja on osa varahoitopäiväkodin yhteisöä ja osallistuu sovitusti ryhmänsä kanssa päiväkodin toimintaan.

Esiopetus ja varhaiskasvatuksen kerhot ovat osa varhaiskasvatusyksikön toimintaa ja ne huomioidaan ko. yksikön toimintasuunnitelmassa ja niissä laaditaan myös ryhmän toimintasuunnitelma (ryhmävasu).

Varhaiskasvatuksen eri toimintamuotojen välillä tehdään yhteistyötä sovituin käytäntein.

2.3. Varhaiskasvatus osana lapsen kasvun ja oppimisen polkua

Varhaiskasvatus, esiopetus ja perusopetus muodostavat lapselle yhtenäisen oppimispolun. Ohjaavat asiakirjat mahdollistavat sisällöllisesti yhtenäisen jatkumon.

Siirtymävaiheet kotoa varhaiskasvatukseen, varhaiskasvatuspaikasta toiseen ja esiopetukseen huomioidaan ja toteutetaan paikallisesti sovitulla tavalla (Lapsen Vasu –prosessi). Siirtymisessä esiopetuksesta perusopetukseen noudatetaan yhdessä perusopetuksen kanssa sovittuja käytäntöjä.

2.4. Arvoperusta

Hyvinkään varhaiskasvatuksessa noudatetaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden arvoperustaa. Yleisperiaatteena on lapsen edun ensisijaisuus, lapsen oikeus hyvinvointiin, huolenpitoon ja suojeluun, lapsen mielipiteen huomioon ottaminen, yhdenvertainen ja tasa-arvoinen kohtelu sekä syrjintäkielto.

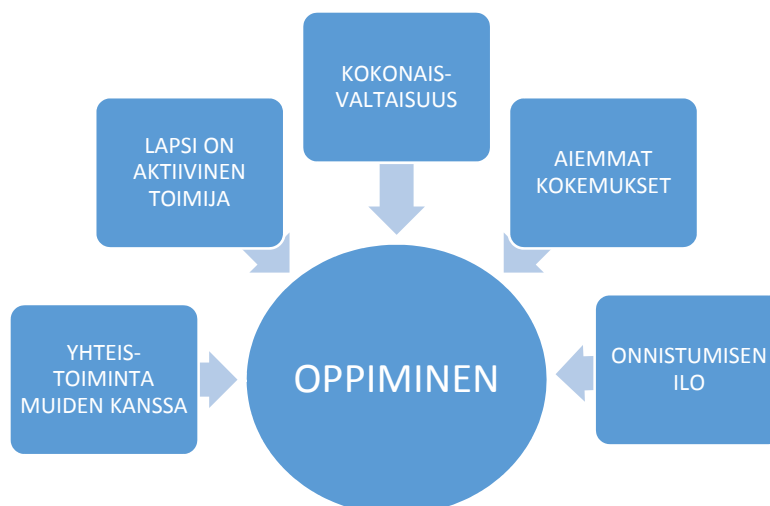
Hyvinkään Pelikirjan (Hyvinkään strategia 2017-2027) mukaisesti myös varhaiskasvatuksessa pelataan reilua peliä.

Varhaiskasvatuksen ammattilainen

- Luo omalla toiminnallaan myönteistä kuvaa Hyvinkään varhaiskasvatuksesta
- Kantaa oman vastuunsa sovituista töistä moniammatillisessa työyhteisössä
- On sitoutunut ja ylläpitää motivaatiotaan työhönsä
- Rakentaa hyvää yhteisöllisyyttä antamalla arvoa ihmisten moninaisuudelle

2.5. Oppimiskäsitys

Lapset kasvavat, kehittyvät ja oppivat vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristön kanssa. Oppimiskäsitys pohjautuu näkemykseen lapsesta aktiivisena toimijana. Lapset ovat synnynnäisesti uteliaita ja haluavat oppia uutta, kerrata ja toistaa asioita. Oppiminen on kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu kaikkialla. Siinä yhdistyvät tiedot, taidot, toiminta, tunteet, aistihavainnot, keuholliset kokemukset ja ajattelu. Oppimista tapahtuu mm. lasten havainnoissa ja tarkkaillessa ympäristöään sekä jäljitellessä muiden toimintaa. Lapset oppivat leikkien, liikkuen, tutkien, erilaisia työtehtäviä tehden, itseään ilmaisten sekä taiteisiin perustuvassa toiminnassa.



2.6. Pedagogisesti painottunut kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuus

Varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa ja sen toteuttamista kuvaa kokonaisvaltaisuus. Tavoitteena on edistää lasten oppimista ja hyvinvointia sekä laaja-alaista osaamista. Pedagoginen toiminta toteutuu lasten ja henkilöstön välisessä vuorovaikutuksessa ja yhteisessä toiminnassa arjen eri tilanteissa. Lasten omaehtoinen, henkilöstön ja lasten yhdessä ideoima sekä henkilöstön johdolla suunniteltu toiminta täydentävät toisiaan. Pedagogisen toiminnan perusta on moninainen vuorovaikutus lasten ja kasvattajien välillä.

2.7. Laaja-alainen osaaminen

Varhaiskasvatuksessa luodaan pohjaa lasten laaja-alaiselle osaamiselle. Laaja-alainen osaaminen tarkoittaa tietojen, taitojen, arvojen, asenteiden ja tahdon muodostamaa kokonaisuutta. Laaja-alaisen osaamisen kehittyminen alkaa varhaislapsuudessa ja jatkuu läpi elämän. Laaja-alaisen osaamisen tarve korostuu ympäröivän maailman muuttuessa ja siihen kuuluu myös kyky käyttää tietoja ja taitoja kunkin tilanteen edellyttämällä tavalla. Varhaiskasvatuksessa laaja-alaisen osaamisen kehittäminen otetaan huomioon kaikessa toiminnassa ja kaikissa varhaiskasvatuksen toimintamuodoissa.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaiset laaja-alaisen osaamisen alueet:

- Ajattelu ja oppiminen
- Kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu
- Itsestä huolehtiminen ja arjen taidot
- Monilukutaito ja tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen
- Osallistuminen ja vaikuttaminen

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa määritellään varhaiskasvatuksen tehtävät eri osa-alueille. Laaja-alaisen osaamisen tehtävät avataan käytännön toiminnaksi ryhmien toimintasuunnitelmissa (ryhmävasu).

3. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri

3.1. Toimintakulttuurin kehittäminen

Hyvinkäällä varhaiskasvatusyksikön toimintasuunnitelmassa määritellään toimintakulttuurin kehittämisen tavoitteet ja niiden arviointi varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa mainittujen periaatteiden mukaisesti:

- Oppiva yhteisö toimintakulttuurin ytimenä
- Leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustava yhteisö
- Osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo
- Kulttuurinen moninaisuus ja kielitietoisuus
- Hyvinvointi, turvallisuus ja kestävä elämäntapa

Toimintakulttuurin kehittäminen edellyttää pedagogista johtamista. Yksikön johtamisella on suuri merkitys, kun toimintaa kehitetään kohti oppivaa yhteisöä.

Hyvinkään varhaiskasvatuksessa toteutetaan jaettua pedagogista johtajuutta niin, että päiväkodin johtaja, varajohtaja ja yksikön lastentarhanopettajat muodostavat yksikön pedagogisen ja toimintakulttuuria kehittävän ytimen. Sovittu rakenne pedagogisessa johtamisessa on kuvattu luvussa 1.

Johtamisen lähtökohtana on jokaisen lapsen hyvinvoinnin ja oppimisen edistäminen. Jokaisella työntekijällä on vastuu oman työn johtamisesta yhteisten tavoitteiden mukaisesti. Toiminnan ratkaisut tehdään niin, että ne parhaalla mahdollisella tavalla edistävät perustehtävän toteutumista joka päivä. Pedagogiikan johtamisessa huomioidaan henkilöstöön liittyvät rakenteet, esim. työvuorosuunnittelu ja lastentarhanopettajien ryhmän ulkopuolinen aika.

Päiväkodissa lastentarhanopettaja on kokonaisvastuussa lapsiryhmän toiminnan suunnittelusta. Hän vastaa toiminnan suunnitelmallisuudesta ja tavoitteellisuuden toteuttamisesta, arvioinnista ja kehittämisestä. Hän luo tiimin toimintaan yhteneväsyyttä ja johdonmukaisuutta.

Päiväkotien henkilöstön moniammatillisuus on voimavara laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttamiselle. Hyvinkäällä päiväkotien toiminta organisoituu tiimityöskentelyn avulla. Toimivassa tiimissä kaikkien osaaminen, vastuut, tehtävät ja ammattiroolit toteutuvat tarkoituksenmukaisella tavalla. Toimivassa tiimissä työ on joustavaa ja sujuvaa sekä opitaan uutta. Tiimin jokaisella jäsenellä on vastuu pedagogiikan toteutumisesta ja toteuttamisesta joka päivä. Viikoittainen rakenteessa oleva tiimipalaveri mahdollistaa moniammatillisen tiimin yhteisen suunnittelun, arvioinnin ja ajatusten vaihdon.

Päiväkodin tiimillä on vastuu työn suunnittelusta, toteuttamisesta, arvioinnista ja kehittämisestä. Se vaatii yhteistä näkemystä esimerkiksi siitä, miten hoito, kasvatusta ja opetus varhaiskasvatuksessa toteutetaan. Yhteiseen päämäärään sitoutumisen lisäksi tiimin jäseniltä vaaditaan kyseenalaistamisen taitoja, avointa kommunikaatiota, erilaisuuden hyödyntämistaitoja, yhteisiä arvoja ja luottamusta toisiinsa. Tiimityössä työn tekemisestä ei olla enää vastuussa vain esimiehelle vaan myös työtovereille. Tiimin jäseniltä vaaditaan oman ammatillisen osaamisen avaamista myös muiden tiimin jäsenten käyttöön ja omien toimintaperiaatteiden kriittistä arvioimista koko tiimin kehittämiseksi.

Hyvinkään varhaiskasvatuksessa on laadittu VASU2017-valmistelun yhteydessä materiaali ”Kohti varhaiskasvatuksen ammattilaisuutta” (liite). Siinä määritellään varhaiskasvatuksen työntekijöiden

ammattillisuus ja ammattilaisuus suhteessa lapsiin, huoltajiin, pedagogiseen toimintaan ja toimintakulttuuriin yleisesti. Lisäksi Hyvinkään Pelikirjan mukaisia pelitaitoja varhaiskasvatustyössä on avattu.

Varhaiskasvatuksen ammattilainen

- Tiedostaa oman tapansa toimia ja sen vaikutukset yhteisön toimintakulttuuriin ja ilmapiiriin
- Tukee ja kunnioittaa perheiden tekemiä valintoja varhaiskasvatuspalveluiden suhteen
- Omaa muun henkilökunnan kanssa yhteisen ymmärryksen siitä, miten lasten oppimista ja hyvinvointia voidaan parhaalla tavalla edistää
- Arvostaa lasten, huoltajien ja henkilöstön erilaisia aloitteita, näkemyksiä ja mielipiteitä

Tavoitteena on luoda inklusiivinen toimintakulttuuri, joka edistää yhdenvertaisuutta, oppimista, osallisuutta, hyvinvointia ja kestäväää elämäntapaa. Oppivan yhteisön periaatteen mukaan varhaiskasvatuksessa tulee vallita luovuutta ja vapautta salliva ilmapiiri: saa kokeilla, saa erehtyä ja saa onnistua.

3.2. Varhaiskasvatuksen oppimisympäristöt

Oppimisympäristöjä kehitetään siten, että varhaiskasvatukselle asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa ja että ne tukevat lapsen terveen itsetunnon sekä sosiaalisten ja oppimisen taitojen kehittymistä. Oppimisympäristön avulla edistetään:

- lapsen kielellistä kehitystä ja kielitietoisuutta
- yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa
- osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja yhdessä tekemistä
- kulttuurista moninaisuutta, leikkiä, fyysistä aktiivisuutta, tutkimista sekä taiteellista ilmaisua ja kokemista sekä luontoelämyksiä

Oppimisympäristöjä rakennetaan fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen ulottuvuus huomioiden. Fyysisiä oppimisympäristöjä arvioidaan ja muokataan erilaisiin tarpeisiin ja toimintoihin lasten kanssa säännöllisesti. Psykkiseen ja sosiaaliseen oppimisympäristöön vaikuttaa paljon, miten aikuisten vuorovaikutus toimii. Positiivisen asenteen merkitys vuorovaikutukseen on suuri.

Lasten turvalliseen oppimisympäristöön vaikuttavat niin fyysiset tekijät ja yhdessä luodut säännöt kuin kiusaamisen ehkäisy ja siihen puuttuminen. Fyysisen ympäristön turvallisuuden ja terveellisyyden arviointia tehdään yhdessä puhtauspalveluista vastaavien, tilapalvelun, työterveyshuollon ja työsuojelun kanssa.

Luonto ja liikkuminen ovat tärkeä osa hyvinkääläistä varhaiskasvatusta. Rakennettu ja rakentamaton ympäristö mahdollistavat leikin ja tutkimisen myös päiväkodin/perhepäivähoitajan pihan ulkopuolella

kaikissa varhaiskasvatuspaikoissa. Lähiliikuntapaikat, rakennetut luontopolut ja esimerkiksi paikallisten urheiluseurojen kanssa tehtävä yhteistyö rikastuttavat lasten oppimisympäristöjä.

Tieto- ja viestintäteknologiaa hyödynnetään varhaiskasvatuksen tieto- ja viestintäteknologia(tvt)-suunnitelman mukaisesti. Tvt- teknologia on sekä oppimisen väline että kohde. Tvt-kasvatus mahdollistaa lasten yhdenvertaisuuden; tieto- ja viestintäteknologia on osa lapsia osallistavaa oppimisympäristöä. Esiopetuksessa noudatetaan lisäksi perusopetuksen tieto- ja viestintäteknikan suunnitelmaa sekä tv-oppimispolkua.

3.3. Yhteistyö varhaiskasvatuksessa

Huoltajien kanssa tehtävässä yhteistyössä tärkeää on varhaiskasvatushenkilöstön ammatillinen sensitiivisyys. Lähtökohtana on, että huoltajat tulevat kuulluiksi ja kokevat olevansa osallisia lapsensa varhaiskasvatuksessa. Yhteistyö edellyttää henkilöstöltä aloitteellisuutta ja aktiivisuutta. Yhteistyössä huomioidaan perheiden moninaisuus, lasten yksilölliset tarpeet sekä huoltajuuteen ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset. Huoltajille annetut viestit ovat kannustavia ja lapsen kehitystä ja oppimista myönteisesti kuvaavia. Huoltajien verkostoituminen ja yhteinen toiminta erilaisissa tilaisuuksissa vahvistaa yhteisöllisyyttä ja antaa tukea henkilöstön työlle.

Huoltajien kanssa yhteistyötä tehdään arjen kohtaamisissa päivittäin. Lapsen Vasu, sähköinen viestintä sekä erilaiset kyselyt ovat yhteistyön välineitä. Lisäksi yhteistyötä tehdään mm. vanhempain- ja perheiltojen, tapahtumien ja juhlien merkeissä. Yhteistyö kuvataan tarkemmin ryhmän toimintasuunnitelmassa (ryhmävasu), jossa sitä myös arvioidaan.

Monialaista yhteistyötä toteutetaan eri toimijoiden kesken huoltajien kanssa yhteisymmärryksessä. Näitä käytäntöjä määritellään yhdessä lasten ja perheiden palvelujen kanssa. Eri yhteistyömuodot ja niiden arvioinnin käytännöt täsmennetään yksikön toimintasuunnitelmaan.

Kunnallisten ja yksityisten varhaiskasvatuspalvelujen välillä tehdään yhteistyötä. Yhteistyön muodoista sovitaan toimintavuosittain.

4. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan suunnittelu ja toteuttaminen

4.1. Pedagogisen toiminnan viitekehys



Pedagoginen toiminta on tietoista, suunnitelmallista ja tavoitteellista. Lähtökohtana ovat lasten kiinnostuksen kohteet ja tarpeet, kehittyvät valmiudet sekä oppimisen alueet. Toimintaa ja sen toteuttamista kuvaa kokonaisvaltaisuus ja toiminnan avulla edistetään lasten oppimista ja hyvinvointia sekä laaja-alaista osaamista. Suunnitelmallinen dokumentointi, arviointi ja kehittäminen ovat laadukkaan pedagogisen toiminnan edellytys.

Hyvinkäällä ryhmän toimintasuunnitelman (ryhmävasu) rakenne muodostuu pedagogisen toiminnan viitekehystä. Pedagogisen toiminnan suunnittelu, toteuttaminen ja arviointi tapahtuvat kaikissa varhaiskasvatuksen toimintamuodoissa ryhmän toimintasuunnitelman avulla.

4.2. Pedagoginen dokumentointi

Pedagoginen dokumentointi on varhaiskasvatuksen suunnittelun, toteuttamisen, arvioimisen ja kehittämisen keskeinen työmenetelmä. Pedagogisen dokumentoinnin avulla saatuja tietoja ja ymmärrystä hyödynnetään työtapojen, oppimisympäristöjen, toiminnan tavoitteiden sekä menetelmien ja sisältöjen muokkaamisessa lasten kiinnostusta ja tarpeita vastaaviksi. Pedagoginen dokumentointi mahdollistaa lasten ja vanhempien osallistumisen toiminnan arviointiin, suunnitteluun ja kehittämiseen.

Pedagoginen dokumentointi ei ole vain lopputuotos vaan tapa työskennellä lasten kanssa. Aikuinen havainnoi toimintaa ja arvioi työskentelyään sekä toiminnan ohessa, että sen jälkeen. Ymmärrys kunkin lapsen tarpeista sekä tavoista toimia ja oppia edellyttää kasvattajilta johdonmukaista havainnointia ja dokumentointia. Lapsen Vasu ja ryhmän toimintasuunnitelma (ryhmävasu) ovat merkittävä osa pedagogista dokumentointia. Esimerkkejä pedagogisesta dokumentoinnista ovat havainnointi, lasten haastattelut, lapsen oma kerronta, kuvaaminen, kirjaaminen ja henkilöstön itsearviointi.

Päiväkotien sähköisen viestintävälineellä esitellään varhaiskasvatuksen toimintaa huoltajille toiminnasta kertovilla valokuvilla ja teksteillä. Lapset kuvaavat ja valokuvaavat omia kiinnostuksen kohteitaan sekä samalla tutustuvat tieto- ja viestintävälineisiin ja niiden turvalliseen käyttöön. Materiaalit eivät saa olla yksityisyyttä tai yksilöä loukkaavia.

Tiimin pidemmät projektit lasten kanssa suunnitelmiseen ja arviointeiseen kirjataan ryhmän toimintasuunnitelmaan. Pedagoginen dokumentointi koostuu havainnoista, joita kasvattaja tekee lapsista ja heidän leikeistään ja toiminnastaan, niiden pohjalta kirjatusta tai kuvatuista dokumenteista sekä tiimissä tehdyistä tulkinnoista.

4.3. Monipuoliset työtavat

Toiminnalliset, luovuutta ja osallisuutta edistävät työtavat ovat lapsille luontevia oppimisen tapoja. Tällaisia ovat esimerkiksi lasten omaehtoinen ja ohjattu leikki, tutkiminen, liikkuminen sekä taiteellinen kokeminen ja ilmaisu.

Varhaiskasvatuksen tehtävät ja tavoitteet sekä lasten vahvuudet ja tarpeet ohjaavat työtapojen valintaa. Tietoisuus siitä, että lapset kehittyvät ja oppivat vuorovaikutuksessa ihmisten ja lähiympäristön kanssa ohjaa huomaamaan tilanteiden pedagogiset mahdollisuudet. Monipuoliset työtavat ovat sekä kehityksen ja oppimisen väline, että opetteluun kohde. Työtapojen käytössä hyödynnetään henkilöstön ja lasten osaamista sekä kokeillaan ja kehitetään uusia toimintatapoja.

Hyvinkään varhaiskasvatuksen tv-t-suunnitelma kannustaa aikuisia opettelemaan yhdessä lasten kanssa. Tavoitteena on, että kasvattajilla on tukenaan pedagogiikkaa tukeva ajanmukainen ja toimiva työväline, ja että tieto- ja viestintäteknologia on luonteva osa lasten ja kasvattajien arkipäivää ja vuorovaikutusta.

Kaikilla lapsilla on oikeus vastavuoroiseen vuorovaikutukseen – kaikissa tilanteissa koko päivän ajan. Hyvä vuorovaikutus toteutuu kun

- aikuisten vuorovaikutus on ammatillista, henkilökohtaista ja sensitiivistä
- henkilökunta on aktiivista vuorovaikutuksen mahdollistamisessa
- henkilökunnalla on positiivinen asenne: kun lapsella on hyvä olla tai hänellä on hauskaa, vuorovaikutus toteutuu helpommin
- henkilökunta käyttää puheen / sanallisen kommunikaation rinnalla lasten iästä riippumatta monipuolisia keinoja, esim. eleet, ilmeet, piirtäminen, kuvat, tukiviittomat: nämä vahvistavat tasavertaista vuorovaikutusta
- osallisuus toteutuu: lapsi on aktiivisena osana vuorovaikutusympäristöään ja sitä kautta hahmottaa omaa rooliaan yhteisössä
- oppimisympäristöihin kiinnitetään huomiota

4.4. Leikki kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin lähteenä

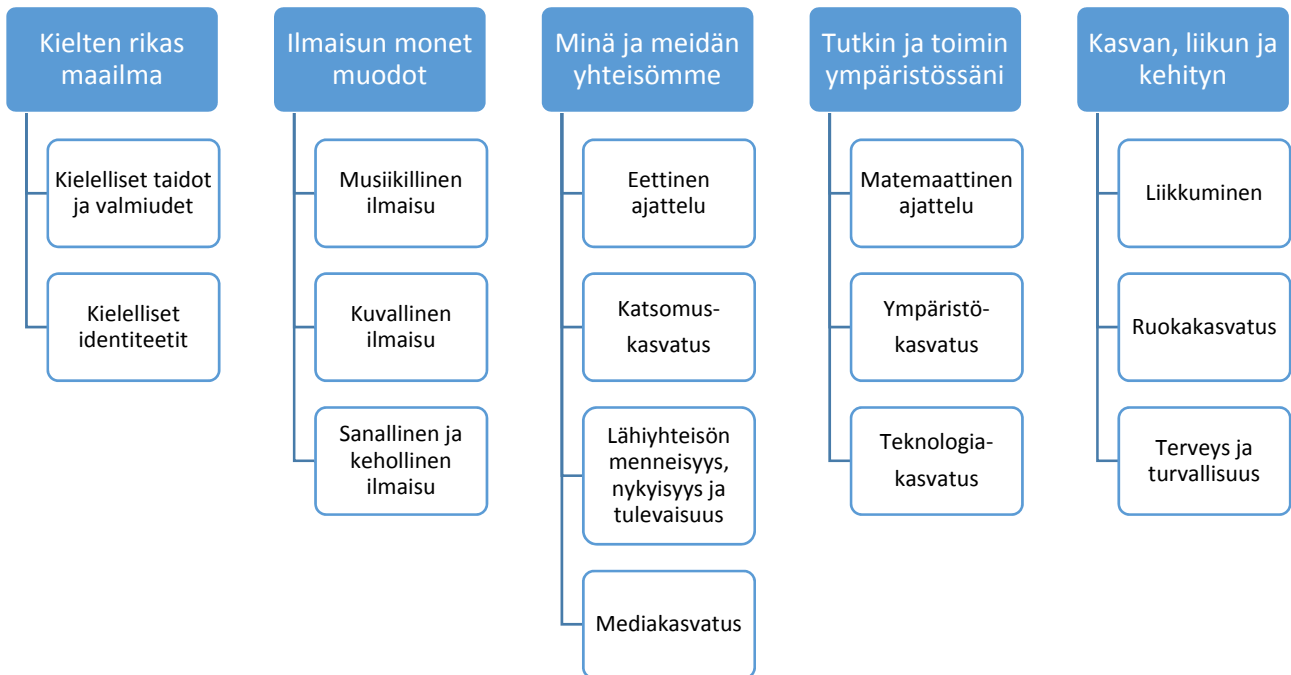
Lapselle leikki on arvo itsessään; se tuottaa iloa, mielihyvää, riemua ja yhteisöllisyyttä. Leikissä mahdollistuu myös lasten toimijuus ja leikit saavat kuulua ja näkyä. Varhaiskasvatuksen tilat ovat aktiivisessa käytössä, ne kannustavat leikkimään ja liikkumaan ja niitä muokataan yhdessä lasten kanssa heidän ideoistaan ja kiinnostuksen kohteistaan käsin. Siivouksesta vastaavat tahot sallivat lasten pitkäkestoisten leikkien ja projektien näkymisen ja olemisen. Tilat ja lähialueet laajenevat tarpeen mukaan leikkien maailmoiksi lapsiryhmää kiinnostavien teemojen mukaan.

Aikuisen merkitys lapsen ja ryhmän leikkitaitojen kehittymiseen on oleellista. Leikille tulee tehdä tietoisesti tilaa (päiväjärjestys, mahdollisuudet). Aikuisen esimerkki ja vaikutus ovat erilaisia leikin eri muodoissa/tyypeissä ja vaihtelee lapsen kehityksen eri vaiheissa. Aikuisen rooli leikissä vaihtelee havainnoijasta ohjaajan kautta toimijaan. Leikin kehittyminen ja monipuolistuminen vaativat kasvattajan kasvatuksellista panosta ja ammattitaitoista ohjaamista, joka antaa tilaa lapsen omalle leikin kehittämiselle. Vallitsevan lastenkulttuurin tunteminen takaa, että aikuinen pääsee mukaan leikkiin.

Lapsille mahdollistetaan leikit erilaisissa ryhmissä ja ympäristöissä joustavasti. Aikuisten toiminta on sukupuolisensitiivistä; aikuinen huomioi lasten kiinnostuksen kohteet ja tarpeet yksilöllisesti, ei lapsen sukupuolesta lähtien.

4.5. Oppimisen alueet

Oppimisen alueet kuvaavat varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan keskeisiä tavoitteita ja sisältöjä. Ne ohjaavat henkilöstöä monipuolisen ja eheytetyn pedagogisen toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa yhdessä lasten kanssa.



Kielten rikas maailma

Varhaiskasvatuksessa vahvistetaan lasten kielellisten taitojen ja valmiuksien sekä kielellisten identiteettien kehittymistä. Lisäksi vahvistetaan lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin, teksteihin ja kulttuureihin.

Kehittyvät kielelliset taidot avaavat lapsille uusia vaikuttamisen keinoja, mahdollisuuksia osallisuuteen ja aktiiviseen toimijuuteen. Vuorovaikutuskokemusten merkitys lapsen kokonaiskehitykselle on suuri. Kielitietoinen kasvattaja huomioi arjessa seuraavat asiat:

- aikuisen mielentila peilautuu herkästi lapsen sisäiseksi keinoksi säädellä omaa toimintaansa
- hänellä on tietoisuus omasta kielellisestä mallistaan/puhutusta kielestään
- päivittäiset ruokailu-, pukemis- ym. tilanteet toimivat hyvinä vuorovaikutushetkinä
- kaikki kielen osa-alueet ovat tärkeitä ja niiden tulee toteutua arjessa
- kielen käyttäjällä on monta roolia: kieltä käytetään kysymiseen, vastaamiseen, kommentointiin, tunteiden ilmaisuun, keskusteluun, kertomiseen
- rikkaasta ja monipuolisesta kieliympäristöstä huolehditaan
- ryhmän lasten kieliin tutustutaan
- lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastataan (ennalta ehkäisevä vaikutus, S2-tuki, kuntoutuksen tuki)
- ryhmässä on käytössä puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiokeinoja, mikä on joidenkin lasten ilmaisulle, ymmärtämiselle ja osallisuudelle oleellinen asia

Tavoiteltavaa on lasten kannalta myös se, että vuorovaikutusta on myös yhdessäolon ilon vuoksi.

Ilmaisun monet muodot

Varhaiskasvatuksessa tuetaan tavoitteellisesti lasten musiikillisen, kuvallisen sanallisen ja kehollisen ilmaisun kehittymistä sekä tutustutetaan lapsia eri taiteenaloihin ja kulttuuriperintöön.

Lapsille tarjotaan monipuolisia musiikillisia kokemuksia ja vahvistetaan kiinnostusta ja suhdetta musiikkiin. Lasten suhdetta kuvataiteisiin, muuhun visuaaliseen kulttuuriin ja kulttuuriperintöön kehitetään. Lapsille tarjotaan erilaisten leikkien ja harjoitusten avulla mahdollisuuksia monipuoliseen kielelliseen ja keholliseen kokemukseen, ilmaisuun ja viestintään.

Minä ja meidän yhteisömme

Varhaiskasvatuksessa kehitetään lasten valmiuksia ymmärtää lähiyhteisön moninaisuutta ja harjoitellaan siinä toimimista.

Lasten eettisen ajattelun taitoja tuetaan. Ihmisten keskinäistä kunnioitusta ja ymmärrystä edistetään eri katsomuksia kohtaan sekä tuetaan lasten kulttuuristen ja katsomuksellisten identiteettien kehittymistä. Lasten mielenkiintoa suunnataan historiallisiin asioihin sekä hyvän tulevaisuuden rakentamiseen. Lapsia kasvatetaan ymmärtämään, että ihmiset ovat erilaisia, mutta samanarvoisia. Lasten kanssa harjoitellaan kehittyvää lähde- ja mediakriittisyyttä.

Tutkin ja toimin ympäristössäni

Varhaiskasvatuksessa lapsille annetaan valmiuksia havainnoida, jäsentää ja ymmärtää ympäristöään.

Lapsille tarjotaan oivaltamisen ja oppimisen iloa matemaattisen ajattelun eri vaiheissa. Lasten luontosuhdetta ja vastuullista toimimista ympäristössä vahvistetaan sekä ohjataan heitä kohti kestäväää elämäntapaa. Lasta kannustetaan tutustumaan tutkivaan ja kokeilevaan työtapaan.

Kasvan, liikun ja kehityn

Varhaiskasvatuksessa luodaan pohjaa lasten terveyttä ja hyvinvointia arvostavalle sekä fyysistä aktiivisuutta edistävälle elämäntavalle yhdessä huoltajien kanssa. Tämä osa-alue tukee erityisesti itsestä huolehtimisen ja arjen taitoihin liittyvää laaja-alaista osaamista.

Lapsia innostetaan liikkumaan monipuolisesti sekä kokemaan liikunnan iloa. Lasten kehontunte-
musta ja -hallintaa sekä motorisia perustaitoja kehitetään. Lasten myönteistä suhtautumista ruokaan ja syömiseen edistetään sekä tuetaan monipuolisia ja terveellisiä ruokatottumuksia. Lasten valmiuksia pitää huolta terveydestään sekä henkilökohtaisesta hygieniastaan tuetaan. Lasten kanssa opetellaan turvallisuuteen liittyviä asioita päivittäisissä tilanteissa (turvataitokasvatus).

Hyvinkäällä noudatetaan omaa Hyvinkään varhaiskasvatuksen liikunnan suunnitelmaa, joka korostaa liikuntaa päivittäisessä toiminnassa lasten omaehtoisena toimintana.

Ruokakasvatuksessa tehdään yhteistyötä ateriapalveluista vastaavien tahojen kanssa. Lasten terveydellisiin asioihin kiinnitetään huomiota, mm. riittävän levon merkitys, nettikäyttäytyminen. Kaikissa oppimisen alueissa hyödynnetään oppimisympäristöinä mm. lähiluontoa ja lähiliikuntapaikkoja, paikallisia kulttuurikohteita ja historiallisia kohteita.

4.6. Kieleen ja kulttuuriin liittyviä tarkentavia näkökulmia

Äidinkieleltään ruotsinkielisten lasten varhaiskasvatuspolku on samanlainen kuin äidinkieleltään suomenkielisten. Hyvinkäällä on mahdollista opiskella ruotsiksi varhaiskasvatuksessa, esiopetuksessa sekä perusopetuksen alaluokilla.

Vieras- ja monikielisten lasten kielitaitoa sekä kieli- ja kulttuuri-identiteettien ja itsetunnon kehittymistä tuetaan monipuolisesti varhaiskasvatuksen arjessa. Kaikkien lasten oman äidinkielen merkitystä korostetaan ja sitä tuetaan. Monipuolisten vuorovaikutustilanteiden ja oppimisympäristöjen avulla lapsille tarjotaan mahdollisuus käyttää ja omaksua suomea toisena kielenä.

Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria kehitetään mm. kulttuurisen moninaisuuden ja kielitietoisuuden periaatteen mukaan. Tämä tarkoittaa, että eri kulttuurien ja kielten merkitys ymmärretään ja niitä arvostetaan. Lasten uteliaisuutta ja kiinnostusta kieliin herätellään ja lapsiryhmässä läsnä oleviin eri kieliin tutustutaan. Monikielisyyden näkyväksi tekeminen tukee lasten kehitystä kulttuurisesti moninaisessa maailmassa. Erilaisista ajattelu- ja toimintatavoista keskustellaan rakentavasti ja luodaan myös uusia tapoja toimia yhdessä. Samalla edistetään kulttuurisesti kestävää kehitystä.

Varhaiskasvatus tukee osaltaan lapsen kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Hyvinkään varhaiskasvatuksessa toimii S2-lastentarhanopettaja, joka työskentelee lasten, perheiden ja henkilökunnan kanssa vieras- ja monikielisten perheiden asioissa. Periaatteet ja käytännöt vieras- ja monikielisten lasten varhaiskasvatuksen erityispiirteistä on koottu Hyvinkäällä Moniku-oppaaseen (Opas suomen kielen opetukseen varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa).

Laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus

Hyvinkäällä toteutetaan tällä hetkellä sekä kielikylpyä että muuta laajamittaista kaksikielistä varhaiskasvatusta. Lapset voivat aloittaa näissä 1-2-vuotiaina.

Kielikylvyssä toiminta tapahtuu kokonaan vieraalla kielellä. Laajamittainen kaksikielinen varhaiskasvatus tapahtuu siten, että vähintään 50% toiminnasta toteutuu vieraalla kielellä. Eri kielillä toteutettu toiminta muodostaa mielekkään varhaiskasvatuksen kokonaisuuden. Aikuiset mallintavat kielen käyttöä. Selkeyden vuoksi vierasta kieltä tai suomen puhuvien aikuisten tulisi pyrkiä käyttämään vain jompaakumpaa kieltä aktiivisesti. Toiminnan suunnittelussa huomioidaan eri kieliryhmien edustajat. Eri kielitasoiset lapset kohdataan kukin tasonsa edellyttämällä tavalla.

Kielikylvyn sekä laajamittaisen kaksikielisen varhaiskasvatuksen tavoitteena on valmius siirtyä kielenumukaiseen esiopetukseen ja perusopetukseen. Kielikylvyssä sekä laajamittaisessa kaksikielisessä varhaiskasvatuksessa lapsi kohtaa monikulttuurisia aiheita. Lapsen kiinnostus muita kieliä ja kulttuureita kohtaan herää ja arvostus erilaisuutta kohtaan kasvaa. Kielen oppimisen ohella herätellään lasten kielellistä uteliaisuutta ja kokeilunhalua ja luodaan pohjaa elinikäiselle kielten opiskelulle. Lapsille luodaan valmiuksia toimia kaksi- tai monikielisessä ympäristössä. Lasten kielenoppimista tuetaan yhteistyössä kotien ja huoltajien kanssa.

Lapsilla on tilaisuuksia omaksua kieltä jatkuvasti päiväkodin normaalissa arjessa. Kielen oppiminen tapahtuu yhtäaikaaisesti muiden varhaiskasvatuksen sisältöjen oppimisen kanssa. Tällöin lapsilla on mahdollisuus opittavan kielen käyttämiseen toiminnallisesti ja leikinomaisesti. Oppimisympäristöillä on suuri merkitys kielen oppimisessa.

Suppeampi kaksikielinen varhaiskasvatus

Kaksikielistä varhaiskasvatusta voidaan järjestää myös suppeammin, jolloin alle 25% toiminnasta toteutuu vieraalla kielellä. Tällöin tavoitteena on kieltenoppimisen tukeminen, lasten motivoiminen ja kielivalintojen monipuolistaminen.

5. Lapsen kehityksen ja oppimisen tuki

5.1. Tuen toteuttamisen periaatteet

Varhaiskasvatus on kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostama kokonaisuus, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka. Yhtenä tavoitteena on tunnistaa lapsen yksilöllinen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea. Pedagogiikalla tarkoitetaan monitieteiseen, erityisesti kasvatustieteelliseen tietoon perustuvaa, ammatillisesti johdettua ja ammattikasvattajien toteuttamaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa lasten kanssa. Pedagogisen toiminnan ytimessä on moninainen vuorovaikutus lasten ja kasvattajien välillä. Hyvin suunniteltu, pedagogiikkaan perustuva, sopivasti haastava ja lapsia kiinnostava toiminta tuottaa onnistumisen iloa ja innostaa oppimiseen. Lasten hyvinvointia edistävän kehityksen ja oppimisen tukemisessa on tärkeää, että lapsista aidosti välitetään, uskotaan lapsen mahdollisuuksiin sekä vahvistetaan heidän myönteistä käsitystä itsestään. Kehityksen ja oppimisen tuki on osa laadukasta varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria.

Varhaiskasvatuksen toiminnan keskeinen periaate on lapsen kasvun, oppimisen ja hyvinvoinnin tukeminen ja edistäminen huomioiden lapsen osallisuus. Lähtökohtana ovat kunkin lapsen ja lapsiryhmän vahvuudet sekä oppimis- ja kehitystarpeet, jotka kuvataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa ja ryhmän toimintasuunnitelmassa (ryhmävasu). Lapsen kehityksen ja oppimisen tuen tarpeisiin vastataan osana varhaiskasvatuksen päivittäistä toimintaa - inklusion periaate. Riittävän aikaisella tuella voidaan edistää lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia sekä ehkäistä ongelmien syntymistä, kasvamista ja monimuotoistumista. Tuen saaminen kuuluu kaikille lapsille; tuen antaminen kuuluu kaikille kasvattajille.

Huoltajille kerrotaan lapsen kehityksen ja oppimisen tuen mahdollisuuksista ja keskeisistä periaatteista sekä lasta koskevien asioiden käsittelystä, salassapidosta, tietojen saannista ja tietojen luovuttamisesta. Huoltajien osallisuus lapsensa kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin tukemisessa on oleellinen. Huoltajan kanssa keskustellaan heti, kun lapsella ilmenee kehityksen tai oppimisen haasteita tai herää huoli hänen hyvinvoinnistaan. Lähtökohtaisesti lapsen kasvun ja oppimisen tuki arvioidaan, suunnitellaan ja järjestetään huoltajien ja lapsen kanssa yhteisymmärryksessä. Varhaiskasvatuksessa lapsi saa tarvitsemaansa kehityksen ja oppimisen tukea etunsa mukaisesti, vaikka huoltajat eivät sitoutuisi yhteistyöhön.

Hyvinkään varhaiskasvatuksessa käytetään käsitettä kehityksen ja oppimisen tuen kolmiportaisuus.

Varhaiskasvatuksen yleinen, tehostettu ja erityinen tuki -käsitteet ovat käytössä jatkumona esiopetukseen. Tuki rakentuu kolmiportaisesti lapsen ja perheen kanssa yhteisessä prosessissa. Lapsen tuen tarve voi olla lyhytaikaista, tilapäistä, säännöllistä, kokoaikaista tai jatkuvaa ja tuki voi sisältää yksittäisiä tai useita tukimuotoja. Lapsen tuen tarve arvioidaan, tuki suunnitellaan ja järjestetään tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä (esim. kiertävä erityislastentarhanopettaja, puheterapeutti, psykologi, toimintaterapeutti, terveydenhoitaja, muu lasta hoitava asiantuntijataho).

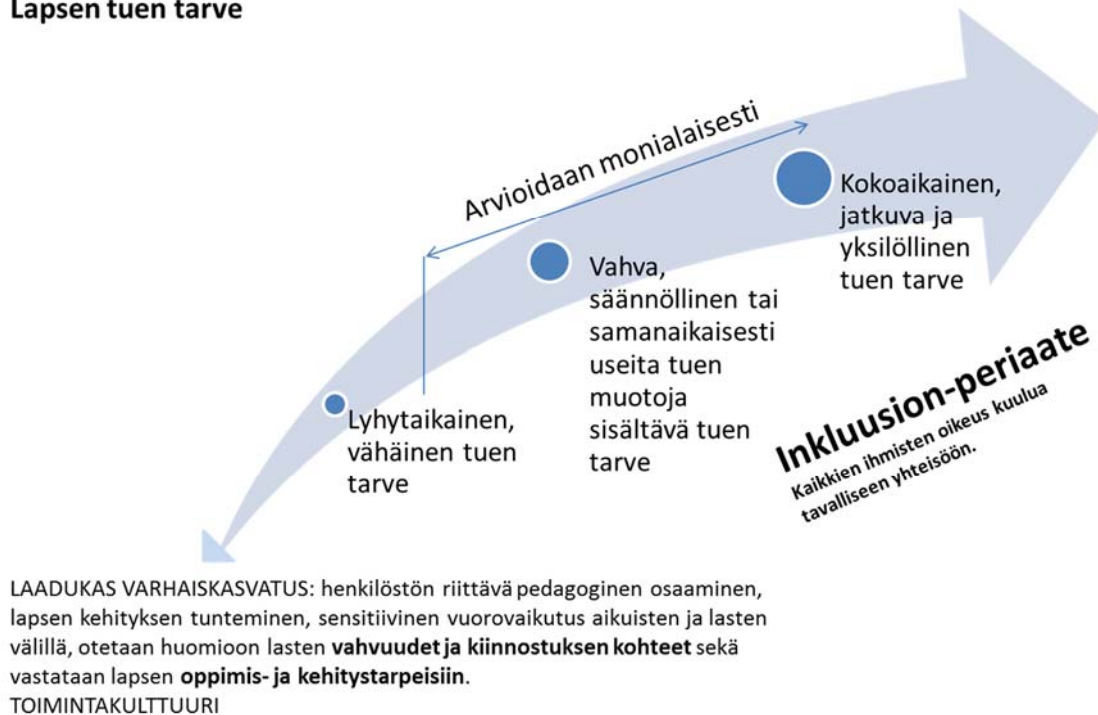
5.2. Tuen toteuttaminen osana laadukasta pedagogista toimintaa

Tuen kolmiportaisuus

Yksilöllisen ja yhteisöllisen tuen perusta on arjen pedagogisessa toiminnassa, vuorovaikutuksessa, oppimisympäristöjen ja työtapojen muokkaamisessa. Tavoitteet asetetaan pedagogiselle toiminnalle ja arviointi kohdistuu erityisesti toiminnan järjestelyihin ja pedagogiikan toteutumiseen. Kehityksen

ja oppimisen tuki rakentuu yhteisöllisistä ja oppimisympäristöön liittyvistä ratkaisuista sekä lasten yksilöllisiin tarpeisiin vastaamisista. Lapsen yksilölliset tarpeet sekä kehityksen ja oppimisen tuen tarpeet ja tukimuodot muuttuvat tukitoimenpiteiden sekä lapsen harjaantumisen ja oppimisen myötä. Perheen ja varhaiskasvattajien rinnalla yhteistyössä on varhaiskasvatuspalvelujen asiantuntijoita. Tarvittaessa edetään laajempaan monialaiseen yhteistyöhön.

Lapsen tuen tarve



Kuvio 1. Tuki osana laadukasta pedagogista toimintaa. Lapsen yksilölliset tarpeet ja tuen tarpeet muuttuvat harjaantumisen, oppimisen ja tukitoimien myötä. Lapsen vahvuudet huomioiva tuki vähenee tai kasvaa lapsen tilanteen mukaan.

Kehityksen ja oppimisen tuen kolmiportaisuus rakennetaan lapsen ja perheen kanssa yhteisessä prosessissa. Lapsen vahvuudet huomioiva yleinen, tehostettu tai erityinen tuki:

5.2.1. Varhaiskasvatuksen yleinen tuki

(tilapäinen, lyhytaikainen tai yksittäisiä tukitoimia sisältävä tuen tarve)

Varhaiskasvatuksessa jokainen lapsi kasvaa ja kehittyy omien edellytystensä mukaisesti. Kasvattajien tietämys kehityksen yleisestä etenemisestä sekä oppimisesta ohjaa lasten ikää ja kehitystä vastaavan pedagogisen toiminnan suunnittelua ja toteuttamista. Lapsilla on eri kehitysvaiheissa erilaisia tarpeita, joihin kasvattajan tulee vastata sopivalla tavalla. Ymmärrys kunkin lapsen tarpeista sekä yksilöllisestä tavasta toimia ja oppia edellyttää kasvattajilta säännöllistä ja johdonmukaista havainnointia ja dokumentointia sekä tiivistä yhteistyötä lasten huoltajien kanssa. Lapsen mahdollisiin kehityksen ja oppimisen tuen tarpeisiin vastataan osana päivittäistä toimintaa yhteisöllisillä ja oppimisympäristöön liittyvillä ratkaisuilla. Kasvattajat suunnittelevat ja rakentavat oppimisen ja harjaantumisen mahdollisuuksia toimintaan ja oppimisympäristöön, jotta lapsiryhmän arki tukee yksilöllisiin tarpeisiin ja tuen tarpeisiin vastaamista.

Yleinen tuki on ensimmäinen keino vastata lapsen tuen tarpeisiin. Tukitoimenpiteiden suunnittelu ja toteuttaminen aloitetaan heti, kun tuen tarve on huomattu. Tuki ei edellytä tutkimuksia tai hallinnollisia päätöksiä. Yleisen tuen perustana on laadukas pedagogiikka, henkilöstön riittävä pedagoginen osaaminen, lapsen kehityksen tunteminen ja sensitiivinen vuorovaikutus aikuisten ja lasten välillä. Lapsen kehityksen ja oppimisen tarpeet tai tuen tarpeet määritellään lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa (Lapsen Vasu).

Suomi toisena kielenä oppimisen mahdollistaminen on osa lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaamista; osin siihen voi liittyä myös lapsen tuen tarpeeseen vastaamista. Yhteistyössä S2-lastentarhanopettajan kanssa arvioidaan lapsen suomen kielen kehittymistä ja suunnitellaan pedagogista toimintaa osana lapsiryhmän arkea.

Yhteisöllisen puheterapeutin näkökulmana on tukea esteetöntä vuorovaikutusta ja viestintää ryhmässä. Hyvä ja laadukas vuorovaikutus on edellytys lapsen kokonaisvaltaiselle kehitykselle ja oppimiselle. Yksittäisen lapsen tuen tarpeita voidaan nivoa arkeen yhteisöllisillä ratkaisuilla.

Yhteistyö kelton eli kiertävän erityislastentarhanopettajan kanssa on jo yleisen tuen vaiheessa mahdollinen ja usein suotavaakin lapsen kehityksen, oppimisen ja hyvinvoinnin edistämisen sekä ongelmien kasvamisen ja monimuotoistumisen ehkäisyn kannalta. Varhaiskasvatuksen psykologi on tarvittaessa mukana lapsen tuen tarpeen arvioinnissa.

5.2.2. Varhaiskasvatuksen tehostettu tuki

(säännöllinen, vahva ja useita tukimuotoja sisältävä tuen tarve)

Tehostettu tuki on pitkäjänteisempää sekä tukea toteutetaan suunnitelmallisemmin ja tavoitteellisemmin kuin aiemmin. Lapsi voi myös tarvita tehostettua tukea lyhytaikaisesti esimerkiksi sairauden tai siitä kuntoutumisen ajaksi. Etenkin lapsen säännöllisempää tuen tarvetta arvioidessa kelto kutsutaan ryhmään ja yhteiseen keskusteluun huoltajien kanssa. Rakenteellisten tukitoimien lisääminen tukeen on myös mahdollista, kun vahvan tehostetun tuen tarvetta on arvioitu monialaisesti. Lapsen tarvitsema tuki, tukitoimet sekä niiden toteuttaminen ja vaikutukset kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan; kehityksen ja oppimisen tehostettu tuki. Tukitoimenpiteiden vaikutusta seurataan säännöllisesti arjessa, tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä. Arvioinnin ja sen pohjalta tapahtuvan suunnittelun on hyvä perustua riittävän monialaiseen asiantuntemukseen etenkin silloin, kun lapsi tarvitsee varhaiskasvatuksen vahvaa tehostettua tukea tai arvioitaessa onko erityisen tuen tarvetta.

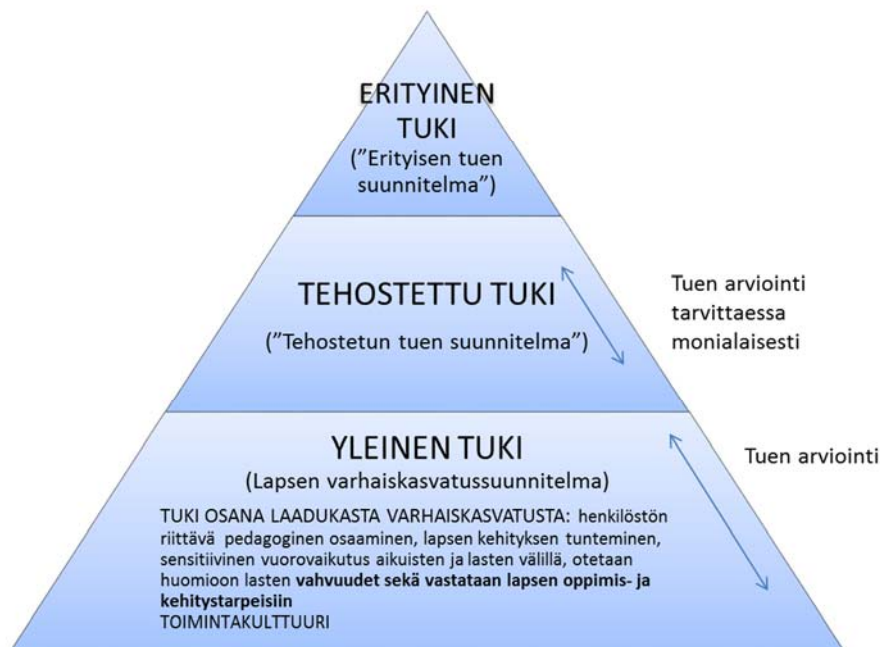
5.2.3. Varhaiskasvatuksen erityinen tuki

(kokoaikainen, jatkuva ja yksilöllinen tuen tarve)

Erityistä tukea annetaan pääasiallisesti silloin, kun tuen tarve johtuu vammasta, sairaudesta, kehityksen viivästyästä tai tunne-elämän häiriöstä. Lapsella on arvioitu olevan laaja-alaiset kehitykseen liittyvät pulmat tai jollakin alueella erittäin suuri tuen tarve, niin että hän tarvitsee paljon apua ryhmässä toimimiseen, vahvaa toiminnallista eriyttämistä ja aikaa perustaitojen harjoitteluun. Tukitoimina käytetään etenkin pedagogisia, erityispedagogisia ja rakenteellisia tukitoimia. Tavallisesti lapsen asioissa on ollut mukana lasta tutkivia ja kuntouttavia tahoja. Sovitut asiat kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan; kehityksen ja oppimisen erityinen tuki.

Erityinen tuki edellyttää henkilöstön erityispedagogisen osaamisen vahvistamista ja monialaisen yhteistyön asiantuntemusta ja yhteistyötä (kelto-yhteistyö). Kelto ja/tai elto huolehtivat, että erityisen tuen toteuttamisessa on käytettävissä erityispedagogista osaamista olemalla sovitusti mukana lapsen erityisen tuen suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa. Tuki edellyttää monialaista yhteistyötä, arviointia ja suunnittelua myös esim. sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden kanssa. Hyvinkään varhaiskasvatuksessa erityistä tukea tarvitsevat lapset ovat lähipäiväkodin lapsiryhmässä, jolloin kasvun ja oppimisen tukiresursseina ovat tukikerroin tai henkilökohtainen avustaja pedagogisten ja erityispedagogisten järjestelyjen lisäksi. Lapsi voidaan sijoittaa myös integroituun erityisryhmään. Pidentetyn oppivelvollisuuden piirissä olevat lapset ovat yleensä integroiduissa erityisryhmissä.

Kehityksen ja oppimisen tuen kolmiportaisuus varhaiskasvatuksessa



Kuvio 2. Tuen toteuttamisen järjestelyt nivotaan lapsen arkeen. Perheen ja varhaiskasvattajien rinnalla yhteistyössä on varhaiskasvatuspalvelujen asiantuntijoita. Tarvittaessa edetään laajempaan monialaiseen yhteistyöhön.

5.3. Tuen toteuttamisen järjestelyt

Lapsen tarvitsema tuki järjestetään osana varhaiskasvatuksen päivittäistä toimintaa lapsen omassa päiväkotitai perhepäivähoitoryhmässä. Lapsen tarvitsema tuki ja siihen liittyvät vastuut ja työnjako, tukitoimenpiteet sekä niiden toteuttamistapa ja arviointi kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Lapsen tarvitsema tuki voidaan järjestää myös integroidussa erityisryhmässä, jossa työskentelee erityislastentarhanopettaja. Muussa varhaiskasvatuksessa (kerhot) voidaan käyttää kelton konsultaatiota lapsen tuen järjestämisessä. Tarvittaessa huoltajien kanssa voidaan sopia, että lapsi siirtyy päiväkotiin säännölliseen varhaiskasvatukseen saadakseen tarvitsemaansa tukea.

Pedagogiset järjestelyt

Pedagogisia järjestelyitä ovat esim. pedagogiset käytännöt, toiminnan eriyttäminen, lapsikohtainen ohjaaminen sekä oppimisympäristön muokkaaminen, toiminnan selkeä rakenne ja toimintojen rytmittäminen, monipuoliset työtavat, kuvien/tukiviittomien käyttö, apuvälineiden käyttö, kelton konsultoituva tuki, yhteistyö yhteisöllisen puheterapeutin ja S2-lto:n kanssa, monialaisen yhteistyön lisääminen.

Rakenteelliset järjestelyt

Rakenteellisia järjestelyjä ovat esim. ryhmän lapsimäärän pienentäminen (tukikerroin), henkilöstön mitoitukseen tai rakenteeseen liittyvät ratkaisut, henkilökohtaiset ja ryhmäavustajat, integroidut erityisryhmät.

Kehityksen ja oppimisen tuen kolmiportaisuuteen liittyvään henkilöstön kelto-konsultointiin sisältyy pedagogisten ratkaisujen, tukitoimien ja erityispedagogisen osaamisen varmistaminen. Silloin kun pedagogiset ja muut hyvinvointia tukevat järjestelyt eivät riitä niin voidaan käyttää rakenteellisia järjestelyjä lapsen tuen toteutumiseen. Tuen toteuttamistavoista on tehty prosessikuvaukset ja niitä arvioidaan yleisesti ja asiakaskohtaisesti suhteuttaen kokonaisuuteen. Varhaiskasvatuksen tukiresurssit suunnataan kehityksen ja oppimisen tukea eniten tarvitseville lapsille.

Huoltajien kanssa yhteisymmärryksessä sovitaan tukimuodoista ja heiltä pyydetään kirjallinen suositumus tukitoimiin (esim. sijoittuminen ryhmään, jossa on erityislastentarhanopettaja, tukikerroin, tehostettu tuki, erityinen tuki). Varhaiskasvatuksen koordinaattori päättää kehityksen ja oppimisen tuen rakenteellisista ratkaisuista kuten varhaiserityiskasvatuksen henkilökohtaisten ja ryhmäavustajien sijoittumisesta päiväkoteihin, tukikertoimista ja muista yksittäisistä tukiresursseista kelton esityksestä ja valmistelujen pohjalta. Varhaiskasvatuksen tehostetusta tai erityisestä tuesta ei tehdä hallinnollista päätöstä vaan asia kirjataan varhaiskasvatussuunnitelmaan ja sähköiseen asiakasjärjestelmään.

Päiväkodin oman avustajaresurssin käytöstä päättää päiväkodin johtaja yhteistyössä kelton kanssa. Avustajien tehtävät määritellään syyskauden alkaessa ja aina muulloin tarvittaessa. Tavoitteena on lapsen/ lasten avustaminen ja tukeminen päivittäisissä tilanteissa kehitykseen ja oppimiseen liittyen lastentarhanopettajan ja muiden ammattihenkilöiden ohjeiden mukaisesti siten, että lapsen itsenäisyys ja omatoimisuus lisääntyvät kehityksen ja kasvun myötä. Päiväkodin johtaja tukee varhaiskasvatusryhmän pedagogiikan laadun kehittämistä ja varhaiskasvatussuunnitelmien toteuttamista sekä toimintakulttuurin kehittämistä.

Suomi toisena kielenä oppimisen mahdollistaminen on osa lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaamista tai yleistä tukea. Harkinnanvaraista S2-tukikerrointa voidaan käyttää määräaikaisesti (3-6kk) huomioiden monikulttuurisen lapsen kokonaistilanne. Tuen aikana laaditaan lapsen varhaiskasvatussuunnitelma ja S2-suunnitelma. S2-tukikertoimen valmistelut tekee S2-lto konsultoiden yhteistyötahoja.

Hyvinvointia tukevat järjestelyt

Hyvinvointia tukevia järjestelyitä ovat lapsen sairauden hoitoon liittyvä tukeminen varhaiskasvatuksessa sekä sosiaali- ja terveydenhuollon asiantuntijoiden ohjaus ja konsultaatio. Noudatetaan sovituja yhteistyörakenteita ja työnjakoa sosiaali- ja terveystoimen, erityisesti perhepalvelujen kanssa. Huoli puheeksi –toimintatapaa toteutetaan keskusteltaessa huoltajien kanssa lapsen hyvinvointiin

liittyvästä huolesta. Lasta voidaan tukea terveydenhuollon määräämissä toimenpiteissä. Lapsen lääkehoidon suunnitelma laaditaan lääkehoidon aikana sekä osana lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaa pitkäaikaissairauksien yhteydessä, vaikka varsinaista lääkitystä ei olisi tai se hoidetaan kotona (esim. huomioitavat asiat, seuranta, rajoitukset, ensiapu).

Tulkittamispalveluja, joilla tarkoitetaan esimerkiksi viittomakieltä, järjestetään tukemaan lasten vuorovaikutusta lasten yksilöllisten tarpeiden mukaan. Lapsi voi tarvita eriaikaisen kuulovamman tai kielellisen erityisvaikeuden takia puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiokeinoja. Palveluiden ja apuvälineiden käyttö kuvataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmassa. Kelto ja muut lasta hoitavat erityistyöntekijät ohjaavat apuvälineiden käyttöä. Esteettömän viestinnän apuvälineiden käytössä voidaan konsultoida myös yhteisöllistä puheterapeuttia.

Erityisiä apuvälineitä käytetään näkemiseen, kuulemiseen, viestintään, liikkumiseen tai muuhun fyysiseen tarpeeseen tai oppimisen erityistarpeisiin. Niitä ovat mm. erilaiset tietotekniset sovellutukset, äänikirjat, matematiikan havainnollistamisen välineet tai keskittymistä tukevat apuvälineet. Apuvälineiden hankinnasta tai lainaamisesta lapsen käyttöön varhaiskasvatuksessa sovitaan hoitavan/ kuntouttavan tahon kanssa. Oppimis- ja ohjauskeskusten sekä eri vammaisryhmien yhdistykset ja liitot tarjoavat asiantuntijapalveluja, koulutusta ja henkilökohtaista ohjausta varhaiskasvatuksen henkilöstölle lapsen asioissa omalta asiantuntija-alueeltaan.

5.4. Lapsen varhaiskasvatussuunnitelma ja yhteistyö tuen aikana

Varhaiskasvatuksen henkilöstön tavoitteena on toimia yhteisymmärryksessä lapsen ja huoltajan kanssa siten, että jokainen lapsi saa oman kehitystasonsa ja tarpeidensa mukaista opetusta, ohjausta ja tukea. Huoltajille annetaan mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa lapsensa varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. Huoltajalle kerrotaan aina hänen lapsensa tukimuodoista ja niiden vaikutuksesta lapsen kasvun ja oppimisen tukemiseen. Huoltajien aloitteet, näkemykset ja mielipiteet ovat oleellisia yhteistyön ja luottamuksen rakentamiseksi lapsen asioissa. Lapsen ja huoltajien kanssa yhteistyössä voi toimia lapsiryhmän kasvattajien lisäksi myös varhaiskasvatuksen muut toimijat kuten suomi toisena kielenä –lastentarhanopettaja, yhteisöllinen puheterapeutti, psykologi ja kiertävä erityislastentarhanopettaja. Yhteistyölle luodaan selkeät rakenteet huoltajien kanssa.

Tuen tarpeiden arviointi ja tarvittavan tuen antaminen kuuluvat kaikkiin kasvatus- ja opetustilanteisiin ja sitä antavat kaikki lapsiryhmän aikuiset koulutuksen, työnkuvien ja vastuiden mukaan. Kasvattajat havainnoivat ja arvioivat tuen toteutumista arjen tilanteissa. Kasvattajat kiinnittävät huomiota vuorovaikutukseensa ja tapaansa toimia lapsen kanssa. He arvioivat ja suunnittelevat pedagogista toimintaa myös ryhmän toimintasuunnitelmassa, joka perustuu lasten varhaiskasvatussuunnitelmiin. Lasten taitojen keskimääräistä nopeampi tai hitaampi kehitys huomioidaan. Yksilölliset ja yhteisölliset lapsen oppimisympäristöön liittyvät ratkaisut, erilaiset työtavat ja pedagogiset menetelmät suunnitellaan lapsen kehitystarpeiden mukaan. Joustavat arjen käytännöt kuten pienryhmätoiminta sekä puhetta tukevat ja korvaavat kommunikaatiokeinot ovat aktiivisessa käytössä. Toiminnan suunnittelussa huomioidaan oppimiskäsitys ja monipuoliset työtavat esim. leikki, toiminnallisuus ja liikkuminen sekä ongelmanratkaisun kautta oppiminen ja moniaistillinen ympäristön tutkiminen.

Kasvattajan on tärkeä rakentaa luottamuksellinen suhde lapsen kanssa, havainnoida ja lukea lapsen ilmaisuja ja sanattomia viestejä arjen tilanteissa. Vuorovaikutteinen läsnäolo, toiminta ja kommunikointi tuovat esiin lapsen vahvuuksia ja kiinnostuksen kohteita sekä tuen tarpeita. Lapsi kertoo itsestään ja toiveistaan omalla ikä- ja kehitystasollaan. Havaintojen ja lapsen ajatusten pohjalta voidaan lähteä suunnittelemaan pedagogista toimintaa sekä lapsen vahvuudet huomioon ottavaa kehityksen ja oppimisen tukea. Oleellista on tiedostaa lapsen osallisuuden mahdollistaminen ja huomiointi ryhmässä tukimuotoja mietittäessä ja lapsen Vasua laadittaessa. Lapsen Vasu on dokumentti ja varhaiskasvatushenkilöstön työväline, johon lapsen varhaiskasvatus ja tarvittava kehityksen ja oppimisen tuki perustuvat ja jota arvioidaan.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan kirjataan tavoitteet ja toimenpiteet lapsen varhaiskasvatuksen toteuttamiseksi lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia tukevalla tavalla. Lapsen Vasua laadittaessa kuvataan lapsen osaaminen, vahvuudet, kiinnostuksen kohteet sekä yksilölliset oppimis- ja kehitystarpeet. Tavoitteet asetetaan pedagogiselle toiminnalle. Kehityksen ja oppimisen tuen aikana Lapsen Vasuun kirjataan lisäksi kasvun ja oppimisen tuen tarve, mahdolliset erityistarpeet, pedagogiset ja rakenteelliset tukitoimenpiteet sekä tuen edellyttämä yhteistyö ja palvelut. Lapsen Vasuun kirjataan myös tuen seuranta ja arviointi, tuen toteutuminen ja sen vaikutukset sekä tuen tarpeen muutokset ja tuen päätyminen. Arviointi kohdistuu erityisesti toiminnan järjestelyihin ja pedagogiikan toteutumiseen.

Varhaiskasvatuksen tehostetun tai erityisen tuen tarve on todettava ja kirjattava Lapsen Vasuun. Mahdollisista rakenteellisista tukitoimista (tukikerroin, avustaja) tehdään hallinnollinen päätös kelton valmistelun pohjalta. Vanhemmilta pyydetään kirjallinen suostumus lapsen tukeen liittyviin hallinnollisiin päätöksiin ja muihin tukitoimiin.

Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman tekemisestä vastaa ryhmän lto/elto yhteistyössä muun henkilöstön ja lapsen huoltajien kanssa. Lapsen Vasun laadinnassa ja arvioinnissa on mukana varhaiskasvatuksen henkilöstön edustus/lto/elto ja huoltajat. Lapsi voi olla paikalla soveltuvien tavoin. Kelto on mukana, etenkin kun lapsen tehostetun tai erityisen tuen tarvetta arvioidaan ja tukea suunnitellaan. Tarvittaessa tehdään yhteistyötä varhaiskasvatuspalvelujen sekä sosiaali- ja terveystoimen asiantuntijoiden kanssa sovituin yhteistyökäytäntein. Erityisen tuen tarpeen arviointiin, tuen suunnitteluun sekä tuen toteutumiseen ja vaikutusten arviointiin liittyy aina monialainen yhteistyö jossakin muodossa (esim. lausunto tai asiantuntija läsnä suunnittelu- tai arviointitilanteessa). Integroitujen erityisryhmien elto hoitaa lasten varhaiskasvatussuunnitelmat sovituin käytäntein elto-kelto -yhteistyössä.

Lto/elto päivittää Lapsen Vasun mahdollisimman pian lapsen siirryttyä kehityksen ja oppimisen tuen piiriin, tarvittaessa keltoa konsultoiden. Kelto tukee sovituksi henkilöstön erityispedagogista osaamista sekä konsultoi pienryhmätoiminnan ja yksilöohjauksen suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa. Tukitoimien toteutumista ja vaikutusta lapsen kehitykseen ja oppimiseen seurataan; lasta havainnoidaan ja arvioidaan, miten hänelle suunnattu tuki auttaa arjen pedagogisissa toiminnoissa, vuorovaikutuksessa ja oppimisessa. Kasvattajat antavat palautetta lapselle ja huoltajalle sekä kuuntelevat ja ottavat huomioon heidän näkemyksensä. Kasvatushenkilöstö arvioi ja kehittää omaa toimintaansa lapsen kasvun ja oppimisen tueksi.

Tuen toteutumista arvioidaan ja Lapsen Vasu tarkistetaan yhdessä huoltajien kanssa vähintään kerran vuodessa ja aina tarvittaessa. Arvioinnista vastaavat lto/elto, kelto ja päiväkodin johtaja, tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä. Päiväkodin johtaja vastaa suunnitelman toteutumisen edellyttämästä työnjaosta ja resursseista arjen toiminnassa.

Kehityksen ja oppimisen tuen tarvetta arvioidaan säännöllisesti sekä lapsen tuen tarpeen muuttuessa, jolloin konsultoidaan keltoa. Huoltajien kanssa keskustellaan, arvioidaan ja suunnitellaan yhdessä jatkotoimia (esim. palveluihin ja tutkimuksiin ohjaus). Kehityksen ja oppimisen tehostetun/erityisen tuen aloittaminen, järjestäminen ja palaaminen takaisin yleiseen/tehostettuun tukeen perustuvat arviointiin ja tarvittavaan monialaiseen yhteistyöhön.

Kehityksen ja oppimisen tuen tarpeet ja tukitoimenpiteet kirjataan Lapsen Vasuun pääasiallisesti kelton konsultoimana. Kelto, yhteisöllinen puheterapeutti, S2 -lto ja varhaiskasvatuksen psykologi konsultoivat ja toimivat varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa monialaisessa yhteistyössä lapsen kasvun ja oppimisen tuen järjestämisessä, toteuttamisessa ja arvioinnissa. Monialaisuus on huomioitu, kun tukea arvioitaessa ovat tapauskohtaisesti mukana vanhempien lisäksi lto/elto, kelto sekä lapsen asiassa tai kuntoutuksessa mukana olevat psykologi, puheterapeutti tai muut lasta tutkivat ja kuntouttavat asiantuntijatahot.

Monialaista yhteistyötä tehdään lähtökohtaisesti yhdessä huoltajien kanssa heidän suostumuksellaan. Varhaiskasvatuksen ulkopuolisen tahon kanssa käytävässä yhteistyössä noudatetaan Hyvinkään kaupungin monialaisen yhteistyön periaatteita; tehtäessä yhteistyötä lapsen asiassa pyydetään aina kirjallinen suostumus, jos huoltaja ei ole paikalla. Sosiaali- ja terveystoimen, erityisesti perhepalvelujen kanssa noudatetaan sovittuja yhteistyörakenteita ja työnjakoa (esim. neuvola, puhe- ja toimintaterapia, perheneuvola, Nopsa, lastensuojelu). Lapsen varhaiskasvatussuunnitelman laatimisen yhteydessä monialainen yhteistyö voi toteutua myös lapsesta tehdyillä kirjallisilla lausunnoilla. Huoltajat toimittavat lausunnot lasta tutkivilta tai kuntouttavilta asiantuntijatahoilta tai ne pyydetään suoraan keltolle ja/tai varhaiskasvatukseen huoltajien suostumuksella. Lausunnot ja pedagogiset asiakirjat arkistoidaan varhaiskasvatuksen tiedonhallintasuunnitelman mukaisesti.

5.5. Toiminta siirtymävaiheissa varhaiskasvatuksen aikana ja siirryttäessä esiopetukseen

Lapsen siirtyessä varhaiskasvatuspaikasta toiseen tai varhaiskasvatuksesta esiopetukseen, huoltaja ja lapsi tutustuvat lapsen tulevaan ryhmään. Kun lapsi tarvitsee tukea kehitykseensä ja oppimiseen keskustelussa on mukana huoltajien lisäksi tarvittavat tahot esim. S2-lto tai kelto. Siirtokeskusteluissa saatu tieto lapsen tuen tarpeesta käynnistävät heti tulevan ryhmän suunnittelun ja ennakoinnin tai valmistelut tulevaan ryhmään.

Esiopetusta edeltävän kevään aikana arvioidaan lapsen tuen tarve monialaisesti ja valmistellaan tarvittavat pedagogiset asiakirjat ja tukiresurssipäätökset, mikäli lapsi on ennen esiopetusta varhaiskasvatuspalvelujen piirissä. Tällöin käytetään hyödyksi lapsen kehityksen ja oppimisen tueksi aiemmin tehtyjä suunnitelmia ja lapsen tuntevan henkilöstön kokemusta lapsen yksilöllisistä tarpeista. Varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen nivelvaiheessa siirretään tarvittava tieto lapsen tuen tarpeesta kelton konsultoimana tulevaan esiopetusryhmään siirtopalaverissa, jossa huoltajat ovat mukana. Ryhmän lto/elto ja kelto valmistelevat siirtoa esiopetukseen.

Lapsen siirtyessä varhaiskasvatuksesta esiopetukseen varmistetaan nivelvaiheen monialainen yhteistyö ja huoltajien sekä lapsen osallisuus. Kiertävä erityislastentarhanopettaja konsultoi ja ohjaa nivelvaiheen prosessia. Lapsen koulupolkua suunnitellaan hänen tuen tarpeensa perusteella yhdessä huoltajien kanssa.

Varhaiskasvatuksen henkilöstön tulee tarvittaessa ohjata ajoissa huoltaja hakemaan lapselleen pidennettyä oppivelvollisuutta. Lapsen ohjautuminen riittävän varhain pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin edellyttää aina monialaista yhteistyötä. Yleensä lapsen erityisen tuen tarve on huomioitu jo varhaiskasvatuspalvelujen piirissä ja hänelle on tehty erityisen tuen päätös esiopetusta edeltävänä keväänä. Lapsen huoltajalle tulee antaa tietoa pidennetyn oppivelvollisuuden eri vaihtoehtoista. Päätös pidennetystä oppivelvollisuudesta (pov) tulee tehdä pääsääntöisesti ennen oppivelvollisuuden alkua viimeistään 5-vuotiaana. Tällöin oikeus oppivelvollisuutta edeltävään, maksuttomaan esiopetukseen voi toteutua sen vuoden syksystä, jolloin lapsi täyttää 5 vuotta eli vuotta ennen hänen oppivelvollisuutensa alkua.

6. Vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen maailmankatsomukseen perustuva varhaiskasvatus

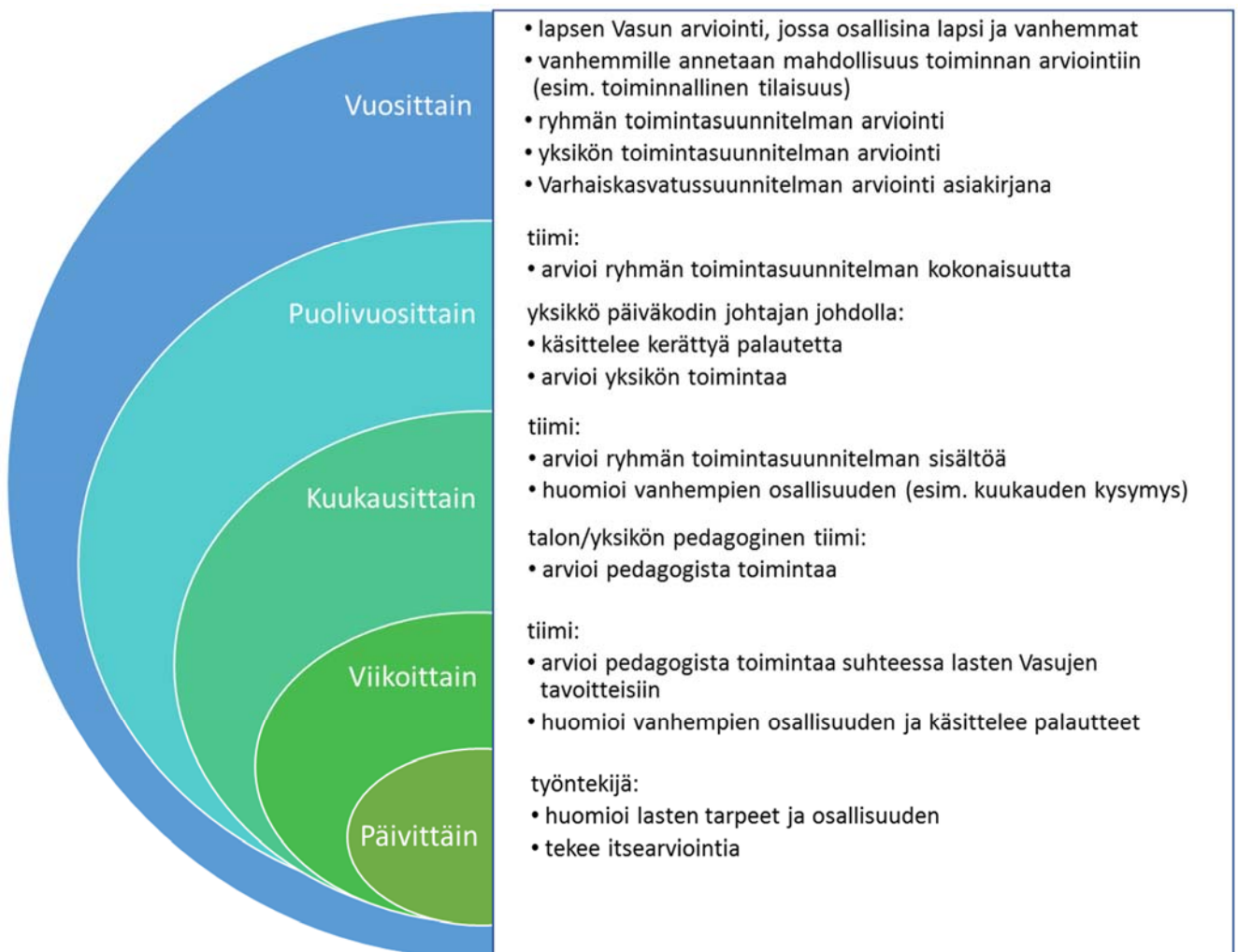
Kaikessa varhaiskasvatuksessa noudatetaan laeissa, sopimuksissa ja näissä perusteissa varhaiskasvatukselle asetettuja yleisiä tavoitteita ja toimintaperiaatteita. Nämä tavoitteet ja toimintaperiaatteet koskevat myös vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvaa varhaiskasvatusta. Huoltajan valitessa lapselleen vaihtoehtoiseen pedagogiikkaan tai erityiseen katsomukseen perustuvan varhaiskasvatuspalvelun, tulee huolehtia siitä, että hän saa riittävästi tietoa toiminnan erityistavoitteista ja arvoista.

7. Toiminnan arviointi ja kehittäminen varhaiskasvatuksessa

Pedagogisen toiminnan arviointi ja kehittäminen

Arvioinnin avulla edistetään varhaiskasvatuksen laatua, tunnistetaan toiminnan vahvuuksia ja nostetaan esiin kehittämistarpeita ja kehitetään toimintaa. Varhaiskasvatuksen toiminnan arvioinnin tulee olla oma-aloitteista, suunnitelmallista ja säännöllistä. Arvioinnissa korostuu oppimisen näkökulma.

Varhaiskasvatuksen arviointi on jatkuvaa ja se toteutuu monella tasolla. Lapsilta ja huoltajilta kerätään palautetta, jonka avulla toimintaa suunnitellaan ja kehitetään. Henkilöstö arvioi omaa toimintaansa suhteessa Lasten Vasuihin sekä ohjaaviin asiakirjoihin. Lisäksi toiminnan järjestäjä arvioi toimintaa osaltaan. Eri asioihin liittyvät arvioinnit tapahtuvat eriaikaisesti ja syvyydeltään eritasoisesti. Alla olevalla kuviolla kuvataan pääpiirteissään arvioinnin tasoja ja syklejä päivä-, viikko-, kuukausi-, puolivuosi- ja vuositasolla.



Varhaiskasvatuksen arviointi toteutuu:

| |
|--|
| <p>VALTAKUNNALLINEN TASO</p> <p>Kansallinen arviointi ja seuranta, mm. Opetushallitus</p> |
| <p>JÄRJESTÄJÄTASO</p> <p>Varhaiskasvatuksen järjestämisen, toiminnan ja laadun arviointi</p> |
| <p>YKSIKKÖ- JA RYHMÄTASO</p> <p>Pedagogisen toiminnan arviointi</p> |
| <p>YKSILÖTASO</p> <p>Lapsen Vasun toteutumisen arviointi</p> |

8. Hyvinkään Varhaiskasvatussuunnitelman 2017 arviointi ja perehdytys

Hyvinkään Varhaiskasvatussuunnitelman 2017 odotettavissa oleva käyttöikä on noin kymmenen vuotta. Asiakirjan sisältöä tullaan arvioimaan ja päivittämään tarpeen mukaan. Esimerkiksi tuen kolmiportaisuuden määrittelyn puuttuminen uudistetun varhaiskasvatuslain ensimmäisestä vaiheesta saattaa tuoda päivitystarpeen, mikäli lakiin tullaan kirjaamaan tuen periaatteet eri tavalla kuin tällä hetkellä.

Hyvinkään Varhaiskasvatussuunnitelman toteutumista eri toimintamuodoissa ohjataan ja arvioidaan järjestäjän tasolla pedagogisen johtamisen ja ohjauksen vuosikellon avulla.

Henkilöstön perehdytys Varhaiskasvatussuunnitelmaan tapahtuu pedagogisen johtamisen toteutuksessa sekä koulutusten avulla. Pedagogisen johtamisen ja ohjauksen rakenteilla varmistetaan henkilöstön ja päiväkodin johtajien tuen saaminen laadukkaana varhaiskasvatuksen toteuttamiseksi.

Hyvinkäällä 16.5.2017

Liite

Kohti varhaiskasvatuksen ammattilaisuutta

Ammattilainen kohtaa lapsen

- Välittää lapsista aidosti ja on töissä heitä varten
- Suhtautuu lapsiin ja heidän tunteisiinsa ja tarpeisiinsa empaattisesti
- On sensitiivinen, puhuu lasta kunnioittavasti lämpimällä äänensävyllä
- On fyysisesti lähellä ja psyykkisesti saatavilla, sitoutuu syvästi vuorovaikutukseen lasten kanssa
- Kuuntelee lapsia arvostavasti ja pyrkii tavoittamaan lapsen tulkinnan tilanteesta
- On kiinnostunut ja kykenee huomaamaan lapsen viestit, ajatukset, tunteet, kokemukset ja tavoitteet
- Turvaa lapsille riittävästi tilaa olla oma itsensä ja hyväksytyt juuri sellaisena kuin lapsi on
- Kannustaa ja antaa positiivista palautetta lapsille usein sekä huomioi lapsen vahvuudet
- Tunnistaa lasten yksilölliset tarpeet ja tukee lapsia riittävästi tilanteen edellyttämällä tavalla
- On herkistynyt huomaamaan tilaisuuksia lasten osallisuudelle ja mahdollistaa lasten aktiivisen toiminnan
- On joustava suunnitelmissaan ja pystyy muuttamaan toimintaa lasten kiinnostusten kohteiden mukaisesti

Ammattilainen kohtaa huoltajat

- On aloitteellinen ja aktiivinen suhteessa huoltajiin, rakentaa luottamusta, tasa-arvoista vuorovaikutusta ja keskinäistä kunnioitusta
- Tekee säännöllistä yhteistyötä huoltajien kanssa avoimesti, arvostavasti ja tasavertaisesti
- Suhtautuu avoimesti ja kunnioittavasti monimuotoisiin perheisiin ja perheiden erilaisiin kieliin, kulttuureihin, katsomuksiin ja uskontoihin, perinteisiin sekä kasvatukseen näkemyksiin
- Antaa lapsesta kannustavia ja heidän kehitystään myönteisesti kuvaavia viestejä
- Välittää tunteen, että huoltajat ovat tervetulleita päiväkotiin
- Luo tilaisuuksia huoltajien aidolle osallisuudelle ja vaikutusmahdollisuuksille varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin
- Huomioi jokaisen ryhmän huoltajat – jokainen työntekijä edustaa varhaiskasvatusta
- Osaa kertoa varhaiskasvatuksesta palveluna ja VASU2017 mukaisista toiminnan sisällöistä
- Neuvoo ja ohjaa vanhempia Muksunetin käyttöön henkilökohtaisten tapaamisten rinnalla

Ammattilainen ja pedagogiikka

- Perustaa pedagogisen toiminnan tietämykseen lapsen kasvusta, kehitysvaiheista ja oppimisesta
- Toteuttaa pedagogista toimintaa vuorovaikutuksessa ja yhteisessä toiminnassa lasten kanssa
- Näkee lapsen aktiivisena oppijana ja ymmärtää varhaisvuosien merkityksen intensiivisen oppimisen ja kehityksen aikana
- Ymmärtää kasvatuksen, opetuksen ja hoidon toisiinsa kiinteästi nivoutuneina ja rakentaa pedagogiikan niiden ympärille
- Järjestää toimintaa eri kokoisissa, pedagogisesti tarkoituksenmukaisissa ryhmissä, joissa jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua toimintaan ja vuorovaikutukseen
- Kykenee mukauttamaan toiminnalle etukäteen laatimia tavoitteita ja suunnitelmia niin, että toimintaan voidaan liittää lapsista nousevia aloitteita ja kiinnostuksen kohteita
- Mahdollistaa lapsille leikin, liikkumisen, ilmaisun ja tutkimisen pedagogisessa toiminnassa
- Rakentaa lasten kanssa yhdessä oppimisympäristöä, joka luo lapsille mahdollisuuden aktiivisen oppimiseen
- Ottaa lapset ja huoltajat mukaan toiminnan suunnitteluun ja kehittämiseen heidän aloitteidensa ja toiveidensa pohjalta

Ammattilainen varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa

- Tiedostaa oman tapansa toimia ja sen vaikutukset yhteisön toimintakulttuuriin ja ilmapiiriin
- Tukee ja kunnioittaa perheiden tekemiä valintoja varhaiskasvatuspalveluiden suhteen
- Omaan muun henkilökunnan kanssa yhteisen ymmärryksen siitä, miten lasten oppimista ja hyvinvointia voidaan parhaalla tavalla edistää
- Arvostaa lasten, huoltajien ja henkilöstön erilaisia aloitteita, näkemyksiä ja mielipiteitä
- Osaa kehittää varhaiskasvatusta pohtimalla toimintakulttuurin vaikutuksia, tunnistamalla ja korjaamalla sen ei-toivottuja piirteitä
- Arvioi ja kehittää työkäytäntöjä säännöllisesti sekä kokeilee uusia työtapoja
- Ymmärtää, että työn kehittämisessä on tärkeää toisia arvostava, koko yhteisöä osallistava ja luottamusta rakentava dialogi
- Tekee säännöllistä itsearviointia, jakaa tietoa ja osaamista ja kehittää itseään ammatillisesti
- Johtaja saa yhteisen toiminta-ajatuksen ja toiminnan tavoitteet näkymään käytännössä luomalla johtamisrakenteita osallistavalle ja oppivalle työyhteisölle

Pelaamme yhdessä reilua peliä Hyvinkään Pelikirjan hengessä

Ammattilainen

- Luo omalla toiminnallaan myönteistä kuvaa Hyvinkään varhaiskasvatuksesta
- Kantaa oman vastuunsa sovitusta töistä moniammatillisessa työyhteisössä
- On sitoutunut ja ylläpitää motivaatiotaan työhönsä
- Rakentaa hyvää yhteisöllisyyttä antamalla arvoa ihmisten moninaisuudelle
- Viestii rakentavasti ja selkeästi, varmistaa tuliko asia ymmärretyksi
- Kannustaa ja auttaa työkaveria
- Tekee parhaansa, oppii virheistään
- Käyttää saamansa palautteen toiminnan kehittämiseen
- Omaa positiivisen työotteen ja iloitsee omasta ja muiden onnistumisista
- Tekee aktiivisesti yhteistyötä varhaiskasvatuksen eri toimijoiden ja muiden yhteistyötahojen kanssa
- Huolehtii omasta hyvinvoinnistaan

Vasuun perehdytys ja ammattilaisen tuki

Yksikön toimintasuunnitelmaan kirjataan perehdytys vasuun

- Perehdytys uusille työntekijöille ja opiskelijoille
- Mentoroinnit
- Lapsen vasut
- Ryhmävasut
- Tiimipalaverit
- Talojen pedagogiset kahvilat
- Kehittämispäivät
- Kehityskeskustelut
- Koulutustorit
- Koulutukset